

A. A. ZUBRILIN

KARTOVKA

1936

KOMIGIZ — KUDЬMKAR

Ag-m A. A. ZUBRIŁIN

KARTOVKA

KOMIGIZ

1936

KUDЬМКАР

LЪDDӘTİŞ DЬNӘ

Eta knigalәn avtorъs şetә kolxozniklә da sovhozzeziş ravoçejlә kartovka vәdіtәmьп medkolana tәdmalan torrez. Sija gizәm kartovka въдmas jılış, sylış olansә da xozaistvennәj znaçenqosә, viştalәmәş praviloez udovrjajtәm jılış da kartovka uvtә muşin lәşetәm jılış. Viştalәm, kъз kolә wәgjyńь sorttez, lәşetńь sađitan material, sađitәm jılış, kartovka uvtiş ьbsә dәzirajtәm, kezьsvәditәm da vil sorttez petkәtәm (çuztәm jılış) Gizәm sogättezkәt da vreditellezkәt pessan me-raez jılış, zimļalәm da xraŋitәm jılış.

KARTOVKALƏN PROISXOZDENNO

Kartovka çuzaninən loə Lunvıv Amerika, kytən sija i ənəz pantaşlə kerəsa mestaezşa vılyp vudovkaez vylət dikəja bvdməmən. Jevropaın sija təccis 400 god gəgər bərlən, pervo Ispaniyaın, a səvərən mədik gosudarstvoeziy. Kızı voşn Roşsiyasə, to suən, sto pervəşə kartovka mesəksə iñdyləm-pə Petr pervəj Gollandijası. Vaz Roşsiyas eta ılynda kadə jyləm sija əddən zəgəna, i toko 1840 godşən eta kulturaabs pondəm paşkavnə sualtızka.

Ənqə kadə kartovkaabs kyz mijan Sojuzas, sizzə i gra-nitsa sajın zaqimajtə əddən ızyt plossaddez ıvvəz vılynda gort gəgər jərrezezi. Əddən una kəzənən sijə bura razvitəj podavəqitan stranaezi.

KARTOVKA VAZ ROŞSIJAİN DA SSSR-İN

Saməj vojna ozas 1913 godə vbd 100 ga-iş ıvvənşa mu vılyp kartovka vəli 4 ga-şa jeeazık. Jeeə saditlisə sijə medperovo sijən, tıla posni, ətkasa xozajstvoas şəkət vəli askadə jestətçənən vbdəs ıvvənşa ızzəznas. Vbd çuzəma ızzə ızzalış kressəqinlə kovşis kerpə kiezən — nuətnən sijə aslas pelponnez vılyp. A seeəm uslovijaez kosta kartovka korə ruktənən una iz.

Da ızyt urozajnas i vostışp-tə vəli nekəltə. Kraxmal-pəj zavoddez pantaşlisə soça, gorodskəj da fabriçno-zavodskəj naşelənqo vəli jeeə, a sinteticeskəj kauçuka-zavoddez jılış sekşa pravişellez—~~pomesikkez~~ da kapitalis-sez ezə i vezərtə.

Bur sorttez, kədnija vermisə-въ şetńь výľp urozaj ətik livo mədik mestnoşťon, revolucijaəz ez vələ. Výdəs saditlis sijə, týj garjas aslas ьв výliš, livo týpok výliš kyeəm sedas qəvəmə. Urozajjez arkməvlisə umələs, i vətçyp ьызт pcsadkaez (saditəmməz)şərə ez vəv qekyeəm rasçot.

Paşkyla vədítń kartovkasə tijan stranałp pondis pozńy toko Oktaabrskəj revolucija vərty, i əddənzyksə kollekтивizacija vərty, kər sijə výdtəməs vuzis kolxoznəj ьvvez výlə.

Kız azzylam uvlaqy, partijaən da pravitełstvoən kerşə výdəs, týj vermə otsavń kartovka kəzəmməz ьzdətamlə da sylis urozajnost lebtəmlə. Revolucijaəzşa 3 million ga tujə, əni kartovka uvtyn plossadys 6 million gektarşa unażyk.

Medożzaś, týj výlə əni puktişsə vñimaṇdo, loe sÿyp, medbə kartovka vəditan uzeə mehañizirujtń, suvtətnp praviłnəj nauçnəj osnovaṇdo (pod) výlə, susətnp výlyp urozajjez.

Əni výdəs uzyś kartovka výdmalış olansə velətəm şerti, sylis sorttezsə da urozajnost lebtan sposobbezəsə tədəməs nuətçə kartofelnəj xozajstvoiş Nauçno-Issledovateł-skəj institutən, kədija uzałə Moskva dñaşan 28 kilometr ьlypa, matyń Malaxovka stanciya dñałp, Mosk.-Kaz. kərttuj. Tatən uçonəj specialisttez da izobretatəl-samouçkaez nuətənəp uzzez, kədnija vermisə wə tədsətnp kartofelnəj xozajstvoşa výdəs voprossezən da şetń pń výlə jasnəj otvettez. Institut ьvvəz výlyp výdsa goddezən peslənən vədkod masinaez, kədnija kolənə kultura ponda da kartovkasə xrañitikə, velətənəp inostrannəj da mestnəj sorttez, arkmətənəp çozavoanazyk da urozajnəjzyk, vurzyk vil sorttez. Eniј sorttezsə sÿvərgy vədítənəp sovxożzezən da gýriş kolxożzezən, kışaq ьstalənəp seeəm rajonnezə, kytənija vermən şetń ьzytzək vügada sija kartovka şerti, kədijsə saditlisə estən ozzyk. Seeəm výd rajon ponda krepitəm sorttes susənəp osnovnəjjezən.

Sojuzis bvd oblasten, libo zonaly kedi ja susedenjejs-ket neatkor aslas prirodaen, mednoz vištavny mušinən da klimatən, ostəməs zonalnəj stancijaez.

Estən velətən voprossez etik libo mədik rajonyp-zonaln kartovkaliş vlybn urozaj boştəm jılış. Seeəm stancijaez ənna kadə vit:

1. Leningradskəj—st. Kikerino, Balt-Bel kərttuj.
2. Belorusskəj—gorod Minsk, Bolsaja Slepłanka.
3. Voronezskəj—gorod Voronez, poçt. otd. XI.
4. Uljanovskəj—gorod Uljanovsk, poçt. jassik №20.
5. Ukrainskəj—st. Irsa. USSR.

Zonalnəj stancijaezsha, una rajonnezyp sovroxzez da kolxozez berdən ostəməs kartovka vəditən opornəj punktəz, kytən specialisttez veşkətləm uvtən siž-zə nuətçənə nauçno isledovatelskəj izzez i saditənə eta rajon ponda burzık kartovka sorttez. Punkttez otsalən pessən pessətəzən i şetən mədik sovettez kartovka vəditəmən. Nauçnəja kartovka vəditən bvd voprosnas kolxoznikkezli kolə loknə juaşnə ena uçrezdenqoezə.

Sogattezən pessəm ponda una masinno-traktornəj stancijaezyn eməs masinoistrebitevnəj jukəttes, kytış pozə voşn priborrez, masinaez, jadovitəj sostavvez sogalan bvd-massez prıskajtəm da rylitəm ponda. Kartovkiislə seeəm ızyt vñimaqdoys puktişə sijən, tyla sija şetə ızyt da vədçuzəma polza.

MYJ SETƏ KARTOVKA

Og baitə-ni prodovołstvennəj znaçenjo jılış, sessha kartovka əddan una munə poda şojanə. Kyz sərjo sija kovşə una zavoddezlə.

Una jevropejskəj gosudarstvoezy kartovka kyz şojan produkt sulalə seeəm-zə vaznəj mestəly, kyz i qan, a nukəd stranaezas kolə suvtətnə nelki sə oзə. Naprimer Germaniyayp bvdəs vizəm prodovołstvijs vitət loə kar-

tovka, a Połsabn vydəs petasa şojannezsis połskəj kres-şanalən da raboçejjeslən kartovkaś loə neñki kık vi-tət tor.

Mijan stranań, kytən uzaliş jəzəs olənə upaen bur-zıka burzuaznəj stranaeza oñır şərti, kartovka, kyz nezək vına produkt jəv şərti, jaj da mədik səkəd produkttez şərti rasxodujcə şojanə jeeazb.

Kartovkaən podaəs pravilnəja verdəməs siž-zə orsə əzyl rol. Agronomiçeskəj naukaən dokazitəm, sto vyd 10 centner kartovka pors pərtə (pererabatvajtə) 60 kilogramm jajə da gosə, a məs sümda-zə kartovkalis şetə 8 centner gəgər jəv livo 35 kg. slivoçnəj vi.

Bur urozaj kosta kartovkasə gektar vlyış pozə voşny 13,5 tonna, kyzı ne ləddən pəl kəzəslə kołəmsə 1,5 tonna, dak cistəj urozajls loə 12 tonna. Sižkə 1 gektar kartovki əv vermə şetny 8 centner jaj da gos livo 100 centner jəv, kədaiş pozə kernə slivoçnəj vi 4,5 centner da süm-da-zə riş; kyzı etija-zə jəviş kernə gollandskəj riş, to petə 11 centner.

Seeəm don 1 gektar kartovkaślən, kyzı mijə sijə pondam ləddən pəl kəz kormovəj produktəs.

Gizəm cifraezsə vyd kolxoznik dolzon viznə təd vylas, medvə tədnə təmdən sija əstə jajsə da jəv produktaez-sə, kər nevədsən kəzə kartovkasə livo uməla dəzirajtas sijə.

Boştam-kə kartovkasə, kyz sərjo promyslennost ponda, to, medpervo, vydənnym mijə tədam, sto kartovkaśis ke-rənə kraxmal da patoka, kədnə əddən una tırapən kon-diterskəj tovarrez kerəm vylə. 1 gektaris kraxmalıbs arkmə 15—18 centner, da sessə jikiś (mjazgaśs) kołə poda şojanə.

Kraxmal da sostav şərti səkət ətkod dekstrin tırapən tekstiliñəj da xlopçato-bümañnəj fabrikəzə tkañez otdel-ka vylə.

Səjılış, sto kartovkais spirit kerən zavoddezyn kerənə spirit, sižzə vydən tədə. Sərətən-kə ləddən pəl, dak 1 gek-

tar kartovkais spirtas 1 gektar ruzege urozaj serti pete una-zlyk $3\frac{1}{2}$ —4-is.

Spirit kerem vaytyn kolccem zvarbs sizze eddenn bur ver das kyz jela, sizze i jaj vyle verdan podal. 12 centner kartovka pererabatvajtik zvarbs pete 225 centner gagar, aslas kormovaj znaçenno serti slymda zvarbs rav-najtc 10—15 centner zeryl.

Spirit rasxodujtc una texniceskaj proizvodstvoezyn, eta dyrni sija izzt znaçenno vize kauçuk kerik. Siç susana şinteticeskaj (iskusstvennaj) kauçuk sedtan sposobsa nevazyn ostise sovetskaj izobretatellez. Sija eni mijan Sovetskaj sojuzas paşkta primeqajtc.

Mij ponda-vy kartovkabs ez veditsh; sija klubenqezsha sete egə kor, urozajnosts kedylen kartovka ves serti nev-na zynyscha ucetzyk—gektar vlysh 6 tonna. Kormovaj znaçennoys kartovka koryslen kuzemem ispolzujtik əddenn izzt.

Kartovka, kizi izzt vavunsa kultura, mədik xoçajstvennaj vydmassez ozy, to myjen burzlyk:

1. Kartovkabs bura sogmə seeəm pesoka muşinnez vlysh, kedna vlysh şuez da turunnez, kizi klever, arkmən umela.

2. Kartovka ponda zerrez koləny gozum məd zynas, kedniya şueslə səkosta ozə-çi kolə, i səsaq, kartovkabs naşa burzlyka vermə çilətny zasuxasə. Etija bur torbs i otsalis burazlyk da vypenzyk tojyap, paşkətny kartovka veditəmsə.

3. Kartovka pravilnəja veditəm səstəmtə musə jogturunneziş, myla sə uvtis muşinsə rye qevzətan. Tulbsnas, nedela kyk berti saditəmşanas, kartovka izzbs piqassə, gózumnas musə neətrriş obrabatvajtən kultivatorən libo okucnıkən. Kartovkasə garjytən miys kkpəv bergətçə plugən da piqassə. Siç musə viştən, sə rye kə koknita rye ruhs, sonytəs, a zerrez da lısvaez kosta miys uşsalə. Etaşaq muşinbs surytyka voə i səsaq loə plodorodnəjzlyk.

Rjaddez kolassezsə çasto vərətlik kosta da rjaddezsis jogturunnezsə vesətikə kussez kolasas jogturunnes əzəp. Siş-kə əvvəz vesamənə kulturnəj vədmassez vraggeziş, kədnija mukəd goddezə vədsən eykətənə urozajsə.

Una godşa praktikaən suvtətəm, sto kartovka vəditəm vərəyn şuez arktənə 1 $\frac{1}{2}$ -iş burzıka, əzezli şu kulturaez vərəyn.

Muşinsə burmətəmşən da səstəmşətəmşən kartovka vərəyn əddən vəeəma sogmə lən, jarovəj sogdi da prosa.

4. Kartovka şetə bur urozajjez, kəz kəzət kılmatınp siz i rajonnezyn əddən zar gozumən. Rətvıvşən asvvyyəz kultura eta paşkalis Sojuz paşa vədsən 12 tışəca kilometr ylvania—Baltij morjo bereggeşşən Lən okeanəz, a ojvıvşən lunvylə — Ojvıv jya okean bereggeşşən şəd morjoez da Zakavkazjcəz.

Kartovkalən çoza voan sorttez bur obrabotka da praviñəj udovreñço dərgni şetənə urozajjezsə 150—200 centnerəz hektar vlyiş nejki Solovkiezyn da Jakutskəj oblaşty, kytən vek tıuś kyp, kytən gozumşa kadə tıuś səvlə toko 1—2 metr pədənya.

Sonxt mestaezyn Kavkazı, Gruziyayı, lunvıv Ukraina-ı s. o. kartovka siş-zə şetə bur urozajjez.

No ordçən viştaləm burtorrezkət kartovkalən em ətik əddən ızıt **şətərmantor** — **sırıęekyn una va**. Vessestvois ətik kəs çast yılə vaş usə kuim çast. Etija obstojatełstvoys xozajstvolə vajətə una vədçuzəma zəvərəz, kəz kulturaabs vədmikə, sişzə i sijə beregitikə. Siş viştalam, medvə zımļavın 100 tonna kartovkaabslış kəs vessestvoezsə, kədəna eməş sə pəkən, kolə siş-zə ətləyn səkət zımļavın 300 tonna va, kədija sə pora nekinlə i nem ponda oz kov. Etijə vassə ətləyn kolana kəs vessestvoeznas kovşə kəskavın əv vlyiş, stroitn kartovkaabs ponda gýris xranılıssoez, sleditn, medvə kartovkaabs kujlikas ez sonav da siş ož. Beregitn kartovkasə kolə siş,

medvъ temperaturaabs kartovka vižannezъn, burttezъn da jamaezъn ez vəv vylipzъk 2 gradussha; kъzi loas sonpъtzъk, kartovka rъekiş vaſs, pondas bura paktyńp, sija važə, ponda sištъpъ i urozajbs əzə. Bura kolə bereditpъ kartovkasə i kəzyltşan. A eta ponda kartovka vižannezas nesoča kovşə kernъ gorrez da vižpъ denga pes vylə. Burttezsə da jamaezsə sontəm ponda kovşə ižas da mu vevtəs.

No medvъzъt izzansə kartovkaiş lisnəj vaſs vajətə ылə kъskikə.

Toko ətik Moskvais našeļenqołe prodovoļstviye ponda kartovkaabs vbd godə zaptiſſə million zъn tonnaşa unazъk, kədə vajəm ponda kovşə 30 tъſeça vagon, livo 500 pojezd. Sişkə, ətlən kartovkanas Moskvaas vasə kъskənəv vbdsa tъ. Mъmda-zə kovşas kərttujşa da vavvşa transports, kadъs, dengaſs, otiſs, kъzi kartovkasə kъskavpъ 700—1000 kilometr ыльна Leningradə, Xarkovə, Rostovə, Bakuə da mədik unaotira zavodsko-fabriçnəj centrezə nъ millionnəj ravocəj našeļenqoən.

Medvъ transportsə əddən ne zagruzajtńp kartovkasə kъskalikə SSSR-Sovnarkom da VKP(b) CK 1932 godə şəntəvə 28 lunşa postanovlenqoən ʐemeñnəj organnezliş trebujtisə:

„1. Obespeçitńp kartovkalis, karçcezlis da vovoñəj kultüraeziş urozajnoş lebtəm seeəm rasçotən, medvъ 1933 godə-ni çintyńp, a loktan, 2—3 godə vajətńp miñimuməz promyšlennəj centrezə mədik rajonneziş karçcez vajəmsə.

2. Orgañizujtńp 1933 godə 200 vil masinno-traktornəj stancijaez gorod gəgərsa karç xožajstvoez ponda.

3. Zaptyn kəzəsovəj fonddez 1933 godşa poſevvez ponda tъrməmən, kartovka kuza ne şorənzъk pojavı 15 lunəz da karçcez kuza — ne şorənzъk janvar 1 lunəz.

4. Obespeçitńp 1933 godə kartovka da karç vižannez stroitəm niјə vəditən mestaezъn da medpervo kəzəs bereditəm ponda“.

Sijən, myla kartovkasə ылә kъskavny vъgada abu, to paskyta sijə pondən vəditnъ nija kolxozzes da sovxcz-zes, kədna rajonnezъn myççisise mijan novostrojka-giganttez — Magnitogorsk, Kuzbass, Çelabinsk, Stal'no-gorsk da mədikkez.

KARTOVKA VЬDMAS JЬLIŞ GIZEM

Tom kartovka vevtışəm əddən vəsnit kъsən, kədiya voəm kartovkalən vezsə una sloja probkovəj tkaqnezən. Kъbs da probkovəj tkaqbs şotaki ozə-zə vermə vura beregitnъ kartovkasə sogətteziş da kъeəm vъ ez vən dojməmməziş. Etaşań kartovkaən kolə vəditçən əddən bereznəja da beregitnъ sijə morozzeziş, dojdəmiş, kъssə kuľşşəmiş da mədik povrezdənqoeziş.

Tuı̄snas puktam kartovkasə sonxt da jugut mestaə. Lunməd vərti mijə kazalam, kъz içətik gərokkeziş sъ kuçik vъlyı — **sinokkeziş** pondətçən myççisip zelonəj roskiez,— etə zaezlən da lissezlən zaçatkiez.

Roskiez vylas paşkalən i **vuzzes**, kədna pitajtən vьdmassə sylə olan ponda əddən kolana vьdçuzəma vesses-tvo rastvorrezən, kədnija eməs mu rъekas. Kъzi seeəm vessestvoes müşinas ozə tъrmə, to niјə rъtən սдов-rjajtəmən.

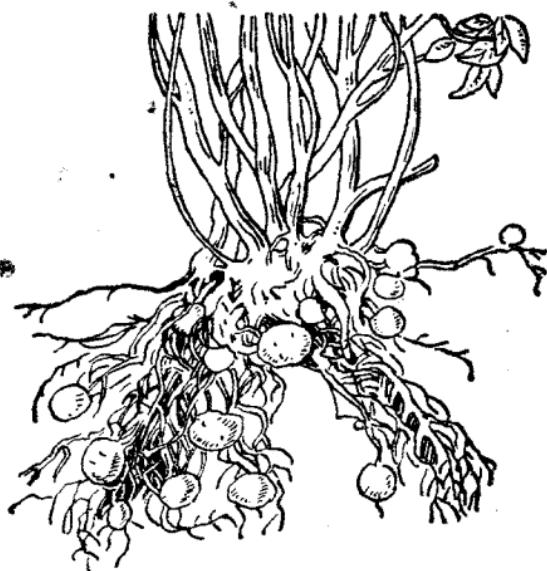
Mu vevdəras myççisəm zaokbszagənika lebtish vъylanə, şetə vozzez da lissez, a şorənzyk — cvettez da jagəddez.

İzbt zaez dъn dъnpn tias vьdmən otrostellez — **stolonnez**, kədnija paşkalən omən, vьd ladorə.

Kər kartovkaas pondas vonъ, stolon koçecçes pondən kъzly da gəgrəşşavny klubvenqezə (kartovkaə); stolonnez siž-zə vermən vozjaşp da şetnъ vił kartovkaez.

Kъzi stolonnez kuzəş da munən ылә geavnəj vevdəras petan zaez dъnşan, to kartovka pozbs arkəmə rožnit-

çәм, paşkaləm. Зептъ stolonnez kosta pozbs ovlə çukərəv (risunok 1 da 2).

Ris. 1 Paşkaləmən vədməm kartovka poz.

Ris. 2. Çukərən vədməm kartovka poz.

Mijan socialistiçeskaj xozajstvo ponda medbur sərttəzən loənə çukəra pozzez, kədnijə masinaeznas zimļavnъ koknitzbъ rozñitçəmmeşşa.

Sija torbs kartovkaşlən, kədija kərtalə sijə stolonşkət, susə pupovinaən, a ostalnəjbs jylən. Şinnes jylas pupovina vyləpşa upazılkəs.

Kartovka as dontişsə kraxmal. Kyzı vyeemika miškavnъ kuim-đol kartovka da toritnъ nijə prostoj kusman ḥorka vyləp, a səvətən puktyńt toritəm kartovkasə (mjazgasə) steklannəj bankaə vaən da burzyla sorlavnъ vedokən, to vaəs loas çoçkom gudъra. Kyzı sijə səsjavnъ şipoz-pyr da şetnъ səzən, to mijə kazalam banka-

ръдесас çoçkom puksəm sloj, kədija koştəm vərgən pərə çoçkom porosokə. Eta i loas kraxmal.

Kraxmal em meddona tor kartovkalən. Prostoj sposobən mijə vermag torjətnə kartovkaşis kraxmalsə toko nevna,—sija una kolççə jikias. Osobəj priborrez otsatən pozə əddən toçnəja tədnə kraxmalıstoştsə.

Muşinbəs da klimatəs şərti, kartovkaşlən vədkod sortes vermənən vişnə as pəykanəs kraxmalsə nə ətməmdə: ətikkez aslanbəs vesən sto çəştən vişənə kraxmalsə 14 çəst, ləbo procent, a mədikkez 20 procentşa unazık.

Mukəd goddezə kartovkalən mukəd sortes şetən kraxmalsə 28 procentəz.

Sijən, təylə patoka da spirt sogmənən toko kraxmalış, to zavoddes, pılep vajəm kartovkaş ponda vestənə sə şərti, təməndə, səyən kraxmaləs. Kəzi 20 procentə kraxmalən centner ponda vestənə 3 rub, kytən vbd procentəslən donəs ləddişsə 15 kopejka, to 15 procentə kraxmalən centner ponda vestənə toko 2 rub. 25 kop. Etaşan vezərtana, sto zavodskəj xozaistvoezi kolə vəditiň kartovkasə kraxmalıstəjzək sortez, kədnija şetasə kolxozbəslə əvəzək doxod.

Kraxmalıssə kartovkaas eməs ega sız suşana belokkez— 2% , kletçatka(drevesina)— $0,7\%$, zir— $0,3\%$ pəim— $0,9\%$ da va— $70-75\%$. Unazık torres enija vessestvoeziş texniçeskəj pererabotka kosta munənən zvarə da jikiə, kədnija etaşan i loənən poda ponda bur şojanən.

Kraxmaləs vədmassezas arkəmə to kəzi. Zelonəj lissez, kyz i vuzzez, orətlətgən izalənən. Vozduxşis lissezas pırep uglekisləj gaz, kədija pılep sondi jugərreznas pərə (pererabatvajtçə) kraxmalə. Kraxmaləs pərə saxarə i kizertçəmən roqnitçə omən vədməsəttəs, a səvərgən vər arkəmə kraxmalə. Kartovka vədməsən kraxmaləs meduna əksə saməj kartovkias (klubeqas), a ɳaqlən—tuşsezas. Siz-kə kartovkalən bur urozajlıs vermas arkəmənən toko sek, kərkorbs sələn bur, una voza, zelonəj. Kəzi korbs keldətas,

sişmas sogəlşanlıbo morozşanlıbo loas ьекəm əddən oз kartovkasə garjytəz, sek kraxmalıb əkşəpə oz pondı i urozajıb loas uməl.

Cvettez da kəzəs. Coza voana stolovəj sorttezlən 35—40 lun vərti petassez tıççışəm vərən, a to i nevna oızıb javitçəpə cvettez. Zavodskəj kartovka pondətçə cvetitn şorənzıb. Kartovka sort şərti cvettes ovlən pə-ətkod rəmaəs — çoçkoməs, fioletovəjəs, ləz-fioletovəjəs i ləzəs; siž miçətəməs cvetoksslən **veñçikkes**.

Veñçikb pıekəp krepitəməs vit zəpətik suñissez -- **tyçinkaez**, kədna konçajtçəpə kuz korovkaokkezən — **rylqikkəzən**. Törəta ətamədpəs berdə ızmıtçəmşam rylqikkəs vaçkişəpə konuslaq. Rylqikkəs voik kosta pı pıek-kiş pırkalə **rylca**, kədija şurə cvetokb centralnəj organiş — **peştik rylca** vylə, oplodotvorrajtə şemjapoçkaezsə, kədnija səvərgən pərənpə **kъkpozja** unakəzəsə zelonəj **jagədə** — plodə. Kartovkasslən kəzəsses ıapkəsaəs, una belokaəs da kəstisəm zarodıbən.

Ris. 3. Kartovkalən cvetki: a—zavjaz, b—rylqikkəz

I siž, vil plodъs vьdmassezj n arkme nija-z  zakonnez şerti, k z i zivotn jezl n. Cvetl n muzsk j k z ss s—**ry ca s**— oplodotvorajt  zensk j zavja s ,— sogm  k z ss z n plod, k dnija i şet n  ozla sa potomstv s .

Una kartovka sorteze k t i cve it n , no jag ddez  da k z ss  oz  şet . Toko muk d s n  kolasi — „alma“; „sm slovsk j“, „centifolija“, „parna sija“, „jubel“, „svite z“ da m dikkez — arkmat n  ja g ddez. A unaz k v dit n sorteze — „ pikur“, „voltman“, „narodn j“, — k t i cve it n , no jag ddez  şet n  toko iskustvenn j op livajt k kosta. No isskustvenn j op le po s iz s slozn j i ker n  sij  toko selekc nn j stancijaez n. K t i k z s n v dit m kartovka s urozajs  şet  u c t z k  kartovka n sadit m s şerti, no şo z  muk d  p r s as etija sposob  kol  rukty n vni ma no. Bo tam primer , k sk n  sa itan kartovkas  morozzez kosta ыл  ojv v sa mestaez  ne prokod poz , a ыst n  set in k z ss  50 gramm, k dn  kartovka rosadas  parnikkez n v dt m n t rm s  v b ds a gektar ыл , poz  zakazn j po ta n. Lunv v sa zasus liv j rajonnez n sortov j kartovka s or t c . Est n si z-z  burz k loas sa it m ponda kartovkis  ы n rajonnezi  vaj m şerti v dit n  sij  k z s n.

Poputno vi tal m, sto lunv las kartovkas  kol  sadit n  o z voana sorteze, sij n, my la şor n voana sorteze zasuxa nas urozajs  şet n  u c t .

Kartovka k z ss  zapt n  to k z i. K r kartovka  u les (jag ddes) vez rt n , ni j   kt n  i v b ds n vo em s pond  te c n  torevka z ыл  l ivo pozze  i suvt tl n  z zz z z  v l  olan kerk n . Lun-m d b rti jag ddes nev z n ; ni j  n it n  kas nik , ki t n  va, ko n n  set a lun 3—4 ke z . B g lebt s m v r t n  irt n  pozze -p r s i sodt n  va. K z ss s ruk s n  p rd s as, a z rt m k s s s leb  vev d ras i sij   ap k n . K z ss s v e ema ko t n  da mes k kez n  eg t n  potolok . 1000—1500 jag dis k z ss s sogm  50 gramm g g r .

Бв вълын kartovkaliş oləmsə pozə torjətnp kuim period.

Pervəj period—saditəmşaq vədsən cvetittəz—vədmasas arkmən pda jomnən sylən vədəs organes, kədnija kolən p urozaj voştəm ponda, məndoz viştavnp vuzzez, zaez, lissez, cvettez, stolonnez i pondətçən p sogtən p kartovkaez.

Mədi k period—cvetitəmşaq kartovkaas vədsən vədməməz—vədmassez uzalən p tıra nagruzkaen urozaj proizvodstvo kuza.

Kuimət periodə kartovkaas vədsən voe i siyə zimlalən p.

Kartovka olan uslovjaez şərti kolxozniklə kolə assis uzae suvtət p sız, medvə vəd periodə vədməsəslən vəli siya, təy ləbtə sylis urozajnoştsə, da medvə bereritn p urozajsə vədkod əstəmməziş.

UROZAJNOŞT LEBTƏM

„2-k pjaTİletkalən centralnəj zadaçaen dolzon ləpə kolxoznəj da sovxoznəj ıvvəz vəvşa resiṭənəja urozajnoşt lebtəm da zasuxakət pesşəm jılış bolsevistskəja vopros resitəm?“

Partijaliş da praviştelstvoliş eti jə vaznejsəj direktivasə kartovkaas jılış tırtəm ponda kolxozzez da sovxozzez dolzonəs tırtən p to kxeəm praviloez:

- 1) pırtən p aslanəs ıvvəz vlyln p raviłnəj şevoorot;
- 2) Saditn toko səstəm sorta kəzssez, imenno niyə sorttezsə, kədnija n p rajołn şetən burzık urozajjez;
- 3) raviłnəja uzaun p musə da vyeəmika udobrjajt p siyə;

- 4) Praviłnəja saditn kartovkasə;
- 5) toçnəja da akkuratnəja puətn p vədəs izzezsə kartovka poşevvez şəryn dəzirajtəm kuza da bereritn niyə sogətteziş.

6) зімілівнұ да берегітін картовкасә өстеммектәг;

7) тұрмамың ісползуйтін картовка үәдітімін тујана

механизациясә.

8) правілнәја органдың картовка үәдітін хоҗа-

стvoie въд аззез въльп.

SEVOOBOROT

Шеңскәй хоҗаство, къз і промышленностъс, мијан Со-
јузын нұәтә правитељствоән utverditәm plan șәrti. Eta
loә, sto въд rajonis ьзвез въльп med vәlisә unazъk po-
sevves niжа въдмассеziш da niжа sortteziш, kәdnijә korәpъ
planovәj zadaңdoәn da kәdnija шетәпъ estәn medvъlyп
urozajjez.

Zadaçaыs planovәj kulturaezis въльп urozajjez boštә-
мъп medpervo razresajtçә pravilnәj sevooborot pытәмъп.

Sevooborotъ loә medbur sredstvoәn urozajnoшt lebtә-
мъп to къеәm obstojatelstvoez șәrti:

1. Въд въдmas suvtәtә muşin da sijә uzaләm дынә
assis torja trebovanqnoe. Әzim sogdi da ruzәg kәzәпъ go-
zum koңeçъп, kәr mәdik шues eәz зімілвәmәs. Sizzә ni-
jә kәzәm рonda musә kolә koңъп kuzgozum kezә kәztәg,
mәdnoz 8ипъ—sәstәm par uvtә, либо kәzпъ enijә шuezsә
seeam kulturaez въръп, kәdnija зімілшәпъ ne şorәnъk
dasvit lun oшti әzimse kәztәz. Eta kадә musә kolә въеә-
mika ләшәтнъ da шetnъ sъle puksъ8пъ.

Sijәn parovәj ьв вълас pozә kәzпъ toko niжә въдmas-
sezsә, kәdnija оз зімілшәпъ. Seeam въдmasseznas loәпъ
oшvoana kartovka, vika-zәrja шmeş vez kәgъm вълә, lupin
udovgeпdo вълә. Әzim pozә kәzпъ i mәdik godşa klever
въръп, kәda въеәm ne şorәnъk ijuл miшecشا pervejsha ne-
dellezas. Muhs klever въръп sek-zә gәrшә da, kъzi eta
kolә, udovgajtçә.

2. Mukәd въдmassez, kъz ion, jarovәj sogdi, prosc,
medoшza kadas kәzәm върас zoramәпъ zagәna, zaes ңar

vevdərlisaəş; sijən niya koknitzka da eəkzıka pədənə jogturunneznən, kəz suam, aŋkьеşa, vika da kleverşa, kədnija aslanıb eək zələnən pədtənə jogturunnezsə. Seeəm bədmassez, kəz kartovka da mədik propasnəjjez, korgən, medvə tıbıb pı uvtıb prokod vəli ənevət, eta ponda gozumvıbtən kartovka rıaddes kolasaas kəkiş-kuimish lezlənən okuçnik lıbo plaçet, eta dırgı əzənə i una jogturun-nez.

Pervəjsə gruppasə bədmassesliş kolə kəzən jogturun-neş vesətəm tu vylə,—propasnəjjez, mədik kulturaez vətənp, gərəm kleverisso vylət.

3. Mukəd bədmassezlən vuzzes nərəş i bədmənən vırazıksə muşin vevdər slojıb. Sijən bur urozaj ponda se-əm kulturaesiə kolə əddənəzək vıpa, vıra udobritəm tu, pı şərti, kədnıbılen vuzzes krepətəş i pırənə pırdına. Pır-də pıran vu zeza bədmasses pondasə boşın şojansə da ulsətsə ne toko vevdəriş, no i pırdıbzək, uvlaqış muşin slojjeziş. Seeəm bədmasseznas loənə klever, aŋkье, lüpən, kukuruza, lucerna da una mədikkez.

4. Seeəm bədmassez, kəz sogdi, vižənə ızıt prodovolstvennəj da tovarnəj don, sijən sə ponda torjətə medbur tu, kədaşan pozə vižcişnə əddənəzək vernəj da bur urozaj.

Seşşa kolə tədnıb, kəz bədməs vylə dejstvujtə nažom. Mukəd bədmasses, kəz suam kartovka, kormovəj svjokla, vika da mədikkez, vıeəmta arktənən vil nažom vılyıb, niże pozə kəzən vil nažmitəm vylət. Lon da jarovəj sogdi pəz-sətəm nažom vılyıb əddən pədənə jogturunən; setçə-zə lon vil nažoma muez vılyıb şısə şetə nara. Etaşan vil nažoma mu vylə eniə bədmassezsə kəzən oz kov.

Pravılınəj şevooborot dırgı bədəs kəşan kulturaezsə kol-hozıb kolə ləşətnə seeəm porjadökə, medvə bədəs pı kolasiş zanimajtis vıgodnəjzək sə ponda mesta, i sija-zə kadə şetis xozajstvoiə pozannez pravılınəja ləşətnə muşin-sə sə vərşa bədməs ponda

Kartovkalən predgesṭveṇqikkez. Kartovka medvur urozaj şetə seeəm əvvəz vəlyən, kədnijə kovşə udobritpə naçomən, lıbo lıpinən miçerałnəj tukkez sədtəmən. Bıeəma arkmə sija i əzimovəj ruşəg lıbo sogdi vərəyən, kədija uvtə vəli puktəm naçom, a sişə vovoovəj vədmassez vərəyən—añkəyə da klever kək godşa połzujtçəm vərəyən kartovka uvtə superfosfat sədtəmən. Pesəkkez da supesşez vəlyən kartovkasə pozə saditnə əzim vərəyən, kəda tıunə lıpinovəj par vylət miçerałnəj udobveṇqoez sədtəmən. Si-jən, tıla kartovka uvtış tıuys petə nevət, plodorodnəj da vesaməm jogturunneziş, to kartovka vərəyən və-eəma sogmənən lən, jarovəj sogdi, proso, a siş-zə zər klevər kəzəmən.

Oz voana kartovka sorttez vərəyən, kədnə pozə zimlav-nə pə şorənzbək dasvit lun oştı əzim kəzətəz, kəzənən ruşəg lıbo əzimovəj sogdi.

Ətik sorta kartovka ətik mesta vylə pozə kəzəpə kək god şərnə, kəzi tıuys plodorodnəj lıbo kartovkasə uvtə puktənə udobveṇqo i kəzi setən kartovkasə ez eýkşə kyeem-çeviđ sogətən.

Sevooborot dolzon otveçajtń to kyeem uslovija-ezlə:

1. Gosudarstvoliş planovəj zadaqnoez tırtəmlə, rajon specializacijalə da xozajstvo bürmətəmlə.

2. Dolzon sposobstvujtń zəpət srokə vırgətń əvvəz vılış jogturunnezsə. Eta mogys suzətçə propasnəj kulturaezi pırtəmən, praviłnəja da askadə müşinsə uzaləmən, a kytən kolə xozajstvennəj zadaqnoez şərti, to i suvtətəm srok kezə unagodşa turunnez uvtə müsə kołəmən.

3. Otsavnə ispołzujtń xozajstvoliş vıdəs vınsə da proizvodstvo sredstvaezsə siş, medvə produkcijaiş vıd boştəm jediñica vylə vınpəs vişsis pozəmən jeeazək, medvə uzalan vınpəs da proizvodstvo sredstvaeş godşa uzalan perioddez şərti jansətçisə ətkoda (ravnomerləjə), medvə etən vəli levtəm uz proizvoditeñnost.

4. Kolxozън livo sovxozeъn suvtetem uзalan da produktivnaj podalе tьrmemem zaptyne şojannez, no, koñesno, viñzez da poskoñinaez vьdsen ispolzujtemem.

5. Muñinlis plodorodijesе lebtem ponda, sblis strukturasе vigtmetem da jogturunneziş vesetem ponda, a suslivaj oblaşttezъn ulsatsе əktem ponda, ətik ьв koñelp sestem par uvtе.

Necernoziomnaj polosais nija kolxozzezъn, kytен ulsatsе ovle tьrmemem, a muñinlys vigtmetem agrotexniçeskij meropriyatijaezem, sestem parrezsе tujе vezny kæzlemem (zañatejjezem). Seşşa bura udobritem ьvvezsе pozе ətik godnas ispolzujtп kыkis kæzemem: naprimer oz voana kartovka 3imlalem vәrgen sija-zе mi vylе pozе kæzny əzimovaj nan, saditny setçе turqeps, kæzny lupin nañom tujе mәdi godsa kultura uvtе, livo vilis lezny coza voana kartovka uvtе; ətik gozumе loas kыk urozaj.

6. Вьd rajonъn pyrtşenp seeem şevoovorottez, kedenyn proizvodstvennaj plan şerti tatem unazъk veditan glavnaj, livo kyz niye esе viñp, nuatiş kulturaes, kæzsenp ny urozajnost ponda medbur mestae.

Kolxozzezъn da sovxozezъn, kytен unazъksе veditenp kartovka, şevoovorotsе kolе kerny siž, medvy xojaystvoys kartovkasе prokod şetis unazъk.

No i sek, kér kartovkaas ovle ne nuatiş (ne glavnaj) kulturaen, sblе koñe jansatny şevoovorotas seeem mestae, kytен sija şetis-vy ьzvt urozaj i nezvt plossaddez vylen.

Gizbstam primer tujе şevoovorotmәd Sojuzis neatkod oblaşttez ponda.

Ulsata rajonneza kartovkaveditan xojaystvoezъn, kedenija matyñes zavoddez dñpyn, pozе pyrtп seeem şevoovorottez:

(ÇETBUXPOLJE noñ peremena)

- 1-еј ьв nañomen nañmitem vylët: zyn ьvys—oñvoana kartovka, tädzey-
vys vika zär sorën,
2-ik ьв—əzimmez,
3-eti ьв—kartovka,
4-eti ьв—osaez.

Eta şevoovorotyn kartovka s uvtyn vydəs kəşan plos-sadiş loə 37,5 proc., şuez uvtyn 50 proc. da vovoovəjjez uvtyn 12,5 proc.

PJAȚIPOĽJE

- 1-əj ьв—nažomən nažmitəm vylət ožvoana kartovka,
- 2-ik ьв—ružəg,
- 3-ət ьв—kartovka mineralnəj udovbəqdo vylət,
- 4-ət ьв—vovoovəjjez-zernovəjjez,
- 5-ət ьв—oşaez.

Eta şevoovorotyn kartovka uvtyn 40 proc., şuez uvtyn 60 proc.

ŞEMIPOLJE KLEVERƏN

- 1-əj ьв—kartovka nažom vylət,
- 2-ik ьв—zər klever sorən,
- 3-ət ьв—klever medożza godış,
- 4-ət ьв—klever mədəz godış,
- 5-ət ьв—ružəg superfosfat vylət,
- 6-ət ьв—kartovka mineralnəj udovbəqdoez vylət,
- 7-ət ьв—oşaez—oşaovəj sogdi, prosa, zər.

Estən loas kartovka uvtyn 28,5 proc., turunnez uvtyn sižə 28,5 proc., şuez uvtyn 43 proc.

Centralnəj neçernoziomnəj polosais lno-moloçnəj rajon-nezyn, kər kartovkasə poşevnəj plossaq dənə kolə nə una-zılk 16 proc-şa, tujə ləşətnəy seeəm seştipolje:

1-əj ьв kartovka udovbəqdo vylət, 2-ik—lən, 3-ət—zər kleverən superfosfat vylət, 4-ət—klever medożza godış, 5-ət—klever 2-əz godış vəvdərəttis superfosfat pırtəmən da 6-ət—ružəg.

Ovsəj suvtətəm praviloez şərti kəzplə lənsə kleveri-rişso vylət etija şevoovorotyn sija tıupə kartovka vətəp.

No şotaki, pırtən şevoovorotas seeəm seştipoljesə po-zə toko nažmitəm da jogturunneziş vesətəm müşinnez vylən. Kolxoznəj lnomoloçnəj kartovka vəditan xoza-jstvois ənənə uslovijaezyn pravilno loas suvtənə səstəm pa-

тән вошмиполje вылә, кытән йонсә кәзәпъ кък god шәрна
ъекәм klever вәгъп:

1) сәстәм par, 2) әзим, 3) kartovka, 4) зәр kleverән;
5 да 6) klever, 7) йон, 8) зәр, id, аңкье.

Zasuslivaj rajonneza kartovkavәditan хозајствоеzъп,
кытән әтик ьв овјазатеlno кољce сәстәм par uvtә, не
соča рытәпъ çetъrjoхpolje: medožza ьв—сәстәм par,
2-ik—әзим, 3-ет—kartovka da 4-ет—jarovәj sogdi, proso,
id, zәr.

Neçernožomnәj polosaiš pеšcanәj rajonnez ponda po-
zә vištaunъ lupilnәn çetъrjoхpolje вылә:

Medožza ьв—fosforit da kalijnәjsov рытәmәn lupil,
2-ik ьв—гизәg,
3-ет ьв—nažmitәm выlәt kartovka,
4-ет ьв—oşaez (jarovәjjez).

Gorod gәgәrsa plodoovosnәj хозајствоъп, кытән тъг-
мәmәn emәs органичесkәj uđovreñnoe, pozә рытпъ то-
къеәm шевоoborot:

Medožza ьв—әтиkgodşa вовоvәjjez,
2-ik ьв—nažom выlәt karçez, (kapusta),
3-ет ьв—korñeploddez,
4-ет ьв—kartovka.

Kartvoka kәzъsvәditan хозајствоъп pozә primitnъ
rajon ponda овьçпәj шевоoborot. Kәzпъ kartovka kartovka
вәгъп oz kov, da e8ә sъ kosta, kәr хозајствоъп vәditәпъ
kъk sort, myla sorttes vermasә sorlaşпъ i muşin-pыг zara-
zitçпъ kъeәm-лиbo sogatәn.

VIL ŞEVOOBOROT ІҮНӘ VUZEM

Vil шевоoborotsә okonçatelnәja kolә oformitnъ ne so-
rәnзk kъkgod вәrti, una-ni kuim god вәrti vuzпъ pon-
dәtçәmşan. Etija vuzan kadә kolә, medвъ eta rajoniş os-
novnәj puётan kulturaes zañimajtisә ne jeeazъk sija plos-

sadşa, kədija nylə şetşə pırşa şevooborotyń. Rajonnezyn, kytən udovrjajttęg əzimovəj ıaňs arkımə uməla i kytən klimatičeskəj uslovijaez kuza niјe kolə kəznye ne şorən-zık avgust mišeçşa medożza nedeljaezə, oz kov kəznye əzimsə əzim vərtyń lıbo oşa şu kulturaez vərtyń.

Kormovəj şevooborottezyn klever ukos lıbo mədik unagodşa turunnez boştıtəz, ıvvez vylə kolə kəznye ətik-godşa kormovəj bıdmassez: vika-zərja lıbo aňkье-zərja smeš seeəm rasçotən, medvъ ez vəv nedostatok poda şojańyń.

Sıž suşana „çapkişana“ muez—pustossez, keraləm vər uvtış muez, uməl suxodołnəj vižzez da mədik neudovnəj muez, kədnija una eşə neçernožomnəj polosań, kolə orlavny ıvvezşa plossaddež berdə sıž, medvъ nija, tujə-kə, şibalisə bıd ıv dənə. Seeəm çapkişana muezsə pervujişsə gərnə kolə loktan godə arnas, a məd godas etə musə kolə vyeemika nevzətnə, udobritnə fosforitən, a kъzi kovşas i silviñit soddəmən, da kəznye əzimovəj ružəg.

Əddənzık lazımt da ułsəta mestaezə medpervo kolə kəznye zər sorən vika.

Lebtəm viłsaez vylıń, tulısnas plassə bergattęg, no tulısnas piqaen da diskovəj kultivatorən vyeemta nevzətəmən da mineralnəj udobreñnoen tıgtəmvi udovrjajtəmən, ne soça udajtçə i lon. Əzim vylət da oşa vylət kəzəm klever, a əddənzık timofejevkatęg, şetə uməl ukossez. Kleverlis normalnəj urozajjez pozə woşny ne ožszək kъz god kuim vərti çapkişan musə pervuiş gərəm vərtyń, kər setən jestasə vəvnə ne toko tuşa kulturaez, no i kartovka.

Medvъ udovpəjzık vəli vižny poda, bıd vil ıvvezə kolə pondətnə kolxoz usadıvæz berdşan, medvъ sъ vylış kulturaez boştəm vərtyń kət nedıg kezə pozis ispolzujtın sıjə poskoṭına uvtə. Mədkə sıž ıvvezə ləşətəm kostə kadtəs ətmədərə vetlətən şetçə bıd uz ponda, əddənzık nažom kъskavtən da urozaj zimļavtən, tınnı pondaś

ətkuza (ravnomenrəj), ənezelı sek, kər ətik əvvəz şibalənən usadva dənə, a mədikkez—sə dənşən çapkəməş una kilometr sajə.

Şevoovorot vərjəm da sijə rytəm vəd torja sluçajın loenən əvət da vaznəj deloən ne toko əvvəzliş urozajnost levtəmən, no i podavəditəmliş produktivnost da doxodnost əzdətəmən. Sijən, kəz viş pṛtəm şevoovorot, siş i sə dənən vuzan porjadoksə kolə de ətrys ovsuditnən ovsən kolxoznən sobraṇṇo vylən ətlən mestnən agronomkət.

MUŞIN UZALƏM

Kartovka uvtə müşinsə izənən kolə siş, medvə sija pṛt vəli təsküt da ənevət i ənekədər ladorşən ez padmət vədmənən kartovka bəslə. Suşətşə eta medpervo arnas ovjazateñnəja gərəmən. Arşa izaləmən kəşə siş: kəzi kartovka saditənən icaq kəzələm vərən, to sek-zə kołtaez kəskaləm vərən əbsə vzlusçivajtənən, tədənəz sunə gərənən unaleşməxa plug-lusçılıqkən 6—8 santimetr pṛdənə, livo ənevətənən diskovəj kultivatorən i piqalənən dol da poper-reg. Vevdərşa slojən ənevətəm tılys koknita təvzə i voşə vozduxən da uşətən, cozzıka voə da vesamə una jogturunənəzis.

Suez zimələm vərən əbsə gərənən ləm uvtə plugən gəran sloj pṛdənə, kəda çernozommez ponda suvtətəm 18—20 sm. Ojuvşə çəştən oğza. Centralno-çernozomnən oblastiş orxtnəj stancijaez nabludeñnoez şərti 13 santimetr pṛdənə gərtən ətik gektar vylis kartovkaliş urozajsə boştəmaş 188 centner, a 20 santimetr pṛdənə — 217 c.

Şəkət şojvevja da podzolistəj müşinnez vylən çernozomnən müşinnez şərti gərənən ənevna lazımyızıka. Seeəm tuez vylas gərənən kulturnəj gəran slojəs şərti 13—15 sm. pṛdənə, a oşlaq goddezə gəran slojsə zagvub 1—1,5 sm-ən pṛdənşətənən kolana gəran slojəs — 16—18 santimet-rəz.

Къзі ьвсә ңевзәтпъ озә jestә, то Ьыт увтә gәrәпъ озък—avgustъп, либо șeңтавр medoзза lunnезә. Arşa gәrәтмъs oz piňaşşъ, a kolşә tulşsәz plasseзъп.

Tәnvbъtәn тиыс къпmas, a tulşsnas loas ңевът da pazalana. Орътпәj stancijaez unagodşa павлұдеңпoez şerti arşa gәrәтмъs şetә urozaj sodtәtsә 12-шәп $21^{\circ}/\text{-}\text{әз}$ tulşsâbs şerti, a zasuslivәj rаjonnezezъп ңelki $40^{\circ}/\text{-}\text{әз}$. Siž na-primer Uljanovskej zona[n]e] stancijaez zasuslivәj 1924 godә arşa gәrәm dъrgi kartovka gektar vylis boštisә 85 c, a tulşsса dъrgi toko 62 c.

Tulşsnas arşa pllasses piňaşşәпъ, sъvәгъп černozom-mez da suglinkaez vylip gәrәпъ 10—12 sañtimetr ръ-дъна, mәdpәv piňaşşәпъ, i mu munә saditәm uvtә.

Peseka muşinnez vylip, kъzі arşa plasses ezә etlaaşә torыт korkaә, tulşsnas mәdpәv pozә i ңe gәrпъ. Seki pozә toko вьеemtъка piňaupъ 3—4 sledә, kъzі kovşә ңevzәtпъ ръdъnъка, to pesekkez da supessez ңevzәtәпъ noj le-mexa boštәm otvala lusçilnikәn, a sъvәгъп ьвсә piňalepъ.

Klever da mәdik unagodşa turunnez вәръп kolә ovjazatelnо gәrпъ arşa яzavostan plugәn, kәdija vundyste vәsnitik jeza slojsә da çapkә sijә borozda ръdәsә, a 03 tulşsnas etә musә kolә piňaupъ da ңevzәtпъ nezasuslivәj polosaып sijәn-zә otvalleza lusçilnikәn i zasuslivәj polosa-ып otvalleztәmәn. Pozә muşinsә ңevzәtпъ i diskovәj kultivatorәn, no ңe lazmytъка 8—10 sañtimetrsha. Eta вәръп ьвсә kolә piňaupъ.

Къзі kovşas gәrпъ kleverisso, to tulşsnas sijә gәrәпъ озък i gәran sloj ръdъна, sъvәгъп piňalepъ, mәdpәv gәrәпъ da ңevzәtәпъ diskovәj kultivatorәn, kәda şәreп kъssә piňa.

UDOBRENNO

Къзі въdmassә koştъпъ da sotпъ, to setiš kolçcas ңev-na pәim. Рәимъп emәs nija pitatejnәj vesvestvoes, kәd-nijә въdmassә aslas vuzzezen boštis muşiniş. Ena ves-

sestvoes suşənə tıqeralnəjjezən. Nə kolasiş müşinas eəkzəka oz tərmə fosfor da kalij, kədnə vişənə əddən vəznəj znaçenqo vədmas zoraməm da oləm ponda, məd-nəz 8inə vələn urozaj boştəm ponda.

Bədəs, təj vədmaslınlən sotçə, suşə organiçeskəj ves-sestvoən.

Sotikas ətlənən eyni skət münə vozduxas neazzana gaz—azot. Azot kolə vədmaslə pitajtçəm ponda i voşsə vuzzeznas mu rüəsis vədkod sovez çuzəmən. Bednəj şojvevja, pesçanəj da podzolistəj müşinnezeyp azotəs əddən jee, a mijan şuez, kornejploddez da kartovka korənən sijə una.

Vot təla vəd kolxozlə kolə zaboṭitçənən səjılış, med-və səj müşinnezeyp azotəs, fosforənəj kislotałs, kalijəs vəli-sə tərməmvi. Kəzi estən oz tərmənən pə kolasiş kət-və ətik ves-sestvo, to urozaj ərkmas uməl.

Sədtənəp pitałenəj ves-sestvoezsə vədçuzəma sposovvə-zən—nazoma da mestnəj udovreñpoən, tıqeralnəj tukke-zən, mukəd vədmassez kəzəmən da gərəmən, kədnə kolasiş pərvəj mestasə kartovka urozaj lebtəm ponda za-ni-majtənəp vəvəvəj kulturaez—lupin da mədikkez.

Kəpənt kilogram vədsə ena ves-sestvoeziş boştənəp gektar vəliş ružəg da zər, urozajlıs-kə gektar vəliş 15 cent-nər i kartovka urozajən 150 cent-nər gektaris pozə azzənə ozañşa tablīcəiş:

	Azot	Kalij	Fosfor
Ružəg	40	34	- 16
Zər	37	27	13
Kartovka	60	97	29

Suytə vopros: təla ətik i sija-zə müşin vəliş kartovkaş şuez şərti şətə urozajsə kəkış kuimış əzətəkə, kəzi sijə ləddənən kəs ves-sestvo vələ, kədija em vəd vədmaslın.

Ovjasnajtçə eta to təyənən. Pervəjsə olan kadə kartovka vədmaslıs, kəz i vədəs mədikkez, boştə şojansə-aslas ma-mış-kartovkaiş, kədənən pitałenəj ves-sestvoes unazəkəs

Şu tuşınpşa. Sıbərъn, kər mam kartovkalən vessestvoes vyrasə, kartovka vuzzes uzałəpь ənərgiçnəjzəka, vynəpəkə şu vuzzes şərti; seşa kartovka, a əddənəksə zavodskəj sorttez, kołççəpь ьv vylə oşa şuez şərti dyrzək kezə i eta kuzzək kadə jestəpь boşpь muşis unazək pitałenəj vessestvoezsə, a etaşan i şetəpь ьzylzək urozaj.

No şotaki, kət kartovkaas kalıjsə i una boştə, şozə sija eəkzəka nuzdajtçə azotnəj da fosfornəj udobrenqdoyp. Ovjaşnajtçə eta, ətkə, sijən, sto şojəvəj da şojvevja müşinnes aşpıss bogatzəkəş kalijən nezeli azotən da fosforən, a mədkə, sijən, sto kartovka vuzzes burzəka boştəpь müşinşis kalıjsə, nezeli, suam, fosforsə. Pesəka müşinnez kalijnəj udobrenqdoas nuzdajtçəpь ne jeeazək azotnəjşa da fosfornəjşa.

Vuzam torja udobrenqnoez dýne.

NAZOM

Med vernəj udobrenqdoen loə nazom, kədija vyləpa levtə kartovka urozajsə.

Sijən, myla nazom arkmə kərəmış da podstilkais, mədənəz viştavny vydmasseza massaiş, to sija şetə müsələ vydəs, myj kolə bur urozajjez boştəm ponda, mədənəz şupp azot, fosfor da kalij.

100 centner nazomъn, kəda arkmə kolxoznəj xoçajstvoeznən poda viziķəda verdikə, səratən loəpь (kilogrammezъn):

Azot	41
Kalij	40
Fosfornəj kislota	12

Sişkə, boşpь kət siş, sto pitałenəj vessestvoesə nełki vydəs, kədnijə mijə pırtam ətləpə nazomnas, kartovka urozajnas loasə boştəməş, to gektas vlyiš 150 centner kartovka urozaj boştəm ponda kolas puktyńpə gektar vylə jeeapı 20 tonna.

Но вълиссә, каљиј, азот да фосфор əтик тret гѓгѓр, кѓдније ми-
је шетаме əтиањ пајомъскет, въдмасас не въдес седенъ,
а əвәпъ съ пonda пољатаг. Лоә eta сijән, sto тукад
vessestvoes razvoditcasә mušina vaas, jizепъ ръдънъкъ
slojjezә, кътсәз kartovka vuzzez ozә suзә, тадик vessest-
voez въга рѓгѓпъ ңеразводитсан sostojaңдоә i siззә ozә
верм€ тунпъ въдмас pitajtэм въї.

Etaşan gektar въл€ 18 да 20 tonna пајом рътемнас
роz€ petnъ toko şedmuşina muez въльп, вошпъ-к€ peseka,
muşinnez, podzollez da izärtçem suglinokkez, то esten eta
normaňs lбddişs€ zыпца udovgeңdoен. Пајом въдса нормаен sek lбddенъ 36 tonna.

Къз мије viшtalimә-ни, medo3за kadә aslas olanып kartovka въдмас bošt€ şojans€ mam kartovkaiš. Meduna pi-
tatejn€j vessestvoezs€ 03 voana kartovka kor€ muşinlis
medo3за zып gozumas, a sәrәt da şorvoana kartovka sort-
tez—mәdзып gozumas, imenno sek, k€r kartovkaes вуra
arkm€nъ da въдт€пъ.

Пајомъs siшm€ muas ңedrug i şet€ въдмас ponda şo-
jans€ una kad şergna; etaşan i arkm€ виr urozaјs
nažmitem əzim въгъп livo vika-zәrja smeš въгъп, keda uv-
t€ pukt€m пајом.

Пајомъn пајmit€пъ ңeатmoz. Къзи kartovka sadit€пъ
əzim въгъп, то зъп udobreңdoъs puktişs€ əzim uvt€, a
mәd зъпъs kartovka uvt€.

K€r kartovkas€ sadit€пъ ošaez въгъп, пајomъs виrzъk
рътнъ da gѓрнъ arnas, ošaezs€ zimlal€m въгъп. Zәrja-vi-
kaa smeš въл€ kartovkas€ saditik€ zып пајomis€ pukt€пъ
vika uvt€, a mәd зъпъs—kartovka uvt€ sij€ zimlal€m въгъп.

Sek, k€r arşan ez€ jest€ пајmitnъ mus€, пајomъs kъs-
kal€пъ t€vnas, valit€пъ gѓriş cuk€rrez€, a tulъsnas 03
kъskal€пъ ьв paštas əтmoza da sekz€ gѓr€пъ plugen. Eta
въгъп riqal€пъ zigzag riqaен.

Siзз€ roz€ kъskavnъ пајomъs i tulъsnas i sekz€ sij€
rozqitnъ da gѓрнъ, ne koљnъ vevderas, vevtt€t€g.

Pesəkkez da supessez vylən naçoməsə gərənə 12—14
sançimetrit pədəna.

Supessez da suglinokkez vylən naçomən udobrjajtəməs
lebtə kartovka urozajsə kəkiş i unazəkiş naçmittəm əv
şərti. Şədmusinnez vylən dejstviyəs sylən uçətzək.

Kartovkavəditan xozajstvo Vsesojuznəj institut dan
nəjjəz şərti Moskovskəj oblastşa pesəka muşinnez vylən
naçoməs, kədə puktəm tulısnas, setə seeəm urozaj (gektarış centnerrezən):

18 t naçom 174

36 t naçom 203

Uçastok vlyiş, kytçə naçoməs vəli kəskəm kık god
oşti kartovka sadittəz i kytən sija vəli ispolzujtəm kık
urozajən—səlvotəz kulturaezən, boştəm 80 c. gektarış, səvo
təz ətik küllura dərnə—105 c. a kər naçoməs vəli puktəm
saməj kartovka uvtə, sek urozajsə boştisə 150 c. gektarış.

Kəzi poda kokuvtə podstilka tujə olsalənə pjeonəj torf,
to arkınə seecəm naçom, kədija lebtə urozajsə iżasovəj
naçom şərti çut ne kəkiş unazək. Sişkə 18 tonna torfjanəj
naçoməs səmidaen-zə sodtənə urozajsə, kəz iżasovəj 30—35
tonna. Bbd kolxozlə, kədija vermə polzujtçılıp pjeonəj
torfən, kolə olsavnə sijə poda kokuvtə ne toko iżas əko
nomitəm ponda, no i naçom burmətəm ponda.

MINERALNƏJ UDOBRENNOEZ

Miñerałnəj, livo, kəz nijə eəsə mədnoz suənə, ximices
kəj udobrennoeziş, kartovka uvtə puktissənə **azotistəj**
udobrennoeze—şernokisləj ammonij, **fosforəj** udobrennoeze—
superfosfat, fosforit da **kalijnəj** udobrennoeze—kalij
nəj sov da silviqit.

Azotistəj udobrennoeze. Una mijan zavoddezelən əni
əddən una sedtənə azotistəj udobrennoeze — **şernokisləj**

ammoqij, mədəoz ammonijlən sulfat, kədaən azotsə 20—21 proc.

Sernokisləj ammonijsə kolə ruktyń kartovka uvtə 2 c. gektar výlə, kədaən em 40—42 kg. azot. Mukəd azotsə, kədija kolə izər muşinnez výlən ätzət urozajjez boştəm ponda, pırtənə naşomən.

Sədmuşinnez výlən azotistəj udobrennoezə kətçəz-eə ozə puktə.

Fosfornokisləj tukkez. Mijan Sojuzzın eniј udobrennoes fosforit kodəmən pantashlənə una mestaezən i əddən unaən.

Fosforittezən bogatəj zalezzez eməs ozzə Podolskəj guberniyań, Moskovskəj oblaştn, Ivanovskəj oblaştn, Centralno černozomnəj oblaştn, Uralın da mədik mestaezən.

Mirovəjjəzə aslanıb količestvo şərti da fosfornəj kislota soderzanqo şərti, apaqtıt zalezzezsə sovetskəj üçonəj-jez oštisə Ojvəv polarnəj krug sajis Xivinə stancija gəgər.

Fosforitnəj pızıń fosforitnəj kislotaś vişə şəkyla razvoditçan sostojaqnoyń, etəsan sija una vüdmas vuzzen zən usvaivajtçə (boştişə)zagəna. Kartovka uvtə nazmittən, kər oz tərmə superfosfat, vişənə fosforit, no superfosfat şərti puktənə ovjazatələno kük səmda.

Superfosfat. Kəzi ətik centner fosforit sorlavnır səmida-zə şernəj kislotaən (kuporosnəj maslo), to setiş loas 2 centner **superfosfat**, kədaən fosfornəj kislotaś loas fosforit bogatstvo şərti 11-şan 18 procentəz.

Kartovka uvtə muşin nazmittən fosfornəj kistotasə puktənə 40—45 kg. gəgər. Eta təmdə fosfornəj kislotaś sootvetstvujtə 2,5—3,5 c. superfosfatlə.

Opıtnəj stancijaezən suvtətəm, sto superfosfat, kartovka urozajnoştə lebtikə, ətdrug soddə sylis kraxmalis-tostsə da çoşsətə kartovka voəmsə.

Superfosfat kerəm ponda SSSR-ın stroitəməs-ni una da ätzət zavoddez. Vüd godə socialistiçeskəj şelskəj xo-

zajstvo pondas voşń şo unazık i unazık etijə udobren-nosə, kədija kolə vədkod muşinnez ponda.

Çut ne seeəm-zə poleşnəj dejstvije, kəz i superfosfat, şetə i mədik fosfornokisləj udobrenno—**tomasslak**, kədija arkmə çuguniş stal kertən otbros kod.

Una fosfornəj kislotaş sis-zə i koskaezyn—20—24 proc., no siżə, kəz i fosforittezyn, setən sija pantəşə şeklyata razvoditçan çuzəmən. Etaşan koska pızıs kartovka-vəditəmən superfosfatşa nezək poleşnəj. Eta pızıs em 3—4 proc. azot.

Kalijnəj udobrennoez. Kalijnəj udobrennoeziş pervəj mestən mijan sułalə şilvinit, gromadnəj załezzez kədylis ažisə 8—9 god vərti g. Sołikamsk gəgəriş Ojvıv Ural vılyı. Şilvinitən kalijəs 12—15 procent. Kalijnəj udobrennoezsə addən una korənə zołnəj vəssetvöezən bed-nəj pesəkvevja da pesəka muşinnez. No, kartovkaliş ovsəj urozajsə lebtikə, kalijnəj udobrennoez mukəd pırasas çintənəy sylis kraxmalistoştsə. Medvə vərətnə etijə nətərman torsə, şilvinitsə kolə puktənə kartovka uvtə arşan, a kəzi ož poz etə kernə arşan, to kolə sijə kəzənə ož tulssnas, 3—4 nədel ožti kartovka sadittəz. Şilvinitsə gektar vylə puktənə 2,5—3 centner. Mədik bogatzək kalijən tuk—kalijnəj sov—pukişə gektar vylə 1,5—2 centner.

Bədəs muşinnez vılyı şədmuşinnezşa med vınpən dejstvuştənə azotistəj udobrennoez. Supəs azotşa korə ega fosfor da kalij, a suglinokkez unazıksə fosfor da azot. Şədmuşinnez vılyı i ətnas superfosfat lebtə urozajnoştsə.

Azotistəj da fosfornəj udobrennoez, ne 1əddənən toko fosforitnəj pız, pukişənə tulssşa gərəm uvtə livo tulssşa piñaləm uvtə.

A fosforitnəj pızsə, kəz şeklyata razvoditçan udobrenno, kolə puktənə ožsək—arnas.

Vəvlən viştaləm bədəs ətləe voştəmən minerałnəj tukkes, aslanbs udobritan vıp şərti, loənə ətkodəş 18 tonna nažomkət.

Къзі міjе puktam kartovka uvtə 18 tonna nažom da sotdam sъ dъnə miñerałnaj udobrennoezliš vištaləm kolıçestvosə, to boštam urozajsə seeəmə-zə, kъz 36 tonna nažomşań. Kartofelnaj institut pesəka muşinnez vъlyп uña-godən veli boštəm gektar vъliš kartovkaiş seeəm urozaj: 36 tonna nažom setisə 164 c.

18 tonna nažom da kuimnan miñerałnaj udobrennoez vištaləm kolıçestvoezeń — 156 c.

18 tonna nažom miñerałnaj udobrennoeztəg setisə 134 c. Kuimnan miñerałnaj udobrennoeъs, no nažomtəg — 129 c.

Súperfosfat netýrmikə sъ tujə pozə ruktyń kъk sъmda (gektar vъlə 6 cent.) fosforitnaj piż, kədija, kъz i silvinít, kəz-şə ar çulavtən gərəm ьв vъlət, livo oз tulısnas piňa uvtə.

Oz tuj sorlavny fosforitnaj piż şernokisləj ammonij-kət, a superfosfat, silvinít da şernokisləj ammɔniј pozə sorlavny toko ьв vъlə saməj kəzəm oзъп.

Miñerałnaj tukkezsə kəzəp tukovəj „vestfalija“ kəzən masinaən, a kъzі masinaňs avı—kiezən.

Kəzən masinaes ovlənъ kъk çuzəmaəş: traktornajəş 4 m. kuza jassikən da parokonnəjəş — kъk metra kuzaəş.

Sijən, myla udobrietejnaj tukkez vъla spross medvərja goddezə əddəp ьзът i vъldsən niya ңerъг tъrtəp, to ni-jə medpervo lezń kolə kartovka uvtə, kədija tunə kə-зъs vъlə.

Izvest kartovka uvtə oz puktişşy, myla etaşań kartov-kańs pondə sogavny parsaən. Kъzі agrotexnika uslovija-ez şərti mədik kulturaez ponda myls izvestkujtçə, to kolə ləşətń siž, medvъ kartovkasə izvest vərgyn sađitń 2-ik, 3-ət livo 4-ət godə.

ZEŁONAJ UDOBRENNNO

Pesəkvevja da izərsaləm podzolistəj muez vъlyп, kər nažom oz tъrmъ, muşinsə pozə burmatń ūlonaj udobren-noez gərəmən.

Medbur vədmasən zəlonəj udovreṇqo ponda loə lupin. Sodtənə-kə 3 centner superfosfat lıbo 6 centner fosforit da 3 centner şılıviqit lupinlən vənə vuzzes vermasə voşnə i bednəj müşinəslis səmda pitatənəj vessestvoezsə, sto arkmas zaezlən i lisselzən ızyt urozaj. Kəzi etə zəlonəj massasə gərnəy, to sija vermas pesəka da podzolistəj müşinneszə vurmətənə sişzə, kəz i nażom.

Lupin uvtə musə gərgənər arşanlıbo o3 tulısnas. Gərəm əbsə tulısnas piqalənər. Kəzənər ıubəj şu kəzan rjadovəj kəzan masinaən, kədija ləşətəm kəzəssə vəvdərşa podaçən. Uvlañşa podaçə dərqi kəzəssə zugalə. Gektar vyləlipinsə kəzənər 2,5 centqər. Avu-kə kəzan masinaşs, kəzənər kiən da tərtənər kəzəssə 4-lemesnikən lıbo qıskovəj kultivatorən. Lupin kəzəssə tərtənər kolə əperədənəzək 4-5 santimetrsə.

4-leşmesňik lıbo kultivator bərşən tınpə piňa. Vaz kəzysən kəzپь oz kov, niya ozə çuzə; kəzysse kolə voşпь toko oзза godşa urozajis.

Көр лүпин вұлын арқмаса сиңталаң вобиоккез, сијә гәрәпъ plugən, а локтан тұлсысә eta ыв вұлә saditəпъ kartov-ka. Лүпінсә burzька тұртәм ponda гәртәззас ывса burzька katajtəпъ katokən, plugən gәrәм түj kuža; pozə siшzə plug grjadıl berdas lәşəтнъ cep, kәdija լapkətas zeleңsә mu berdas i etən koknətas uzzә da i burzька тұrtas.

Lupinsə pozə kəzəp ńe toko tulısnas, no i gozumnas, ružəg, sogdi, zər-sora vika da oʒ voana kartovka ʒimləm vərən. Kəz toko eniżə kulturaezsə ʒimlalasə, ıbbət gətəp i setçə kəzəp ńupin. Ar koneças sija şetas una zəlonəj massa, kədijə loktan tulısə gərəp da saditəp setçə kartovka.

Novozjubkovskoj opytnej stancija pesëka ывvez vlyis kartovkasə boşisə centterrezən gektar vlyis (sərəta 5 god şərna):

Lupintēg	161
Vundbylvēm lupinēn	216

Lupin, kəzəm tulısnas, gərəm arnas	168
Lupin, kəzəm tulısnas, gərəm god vərti tozə tulısnas	187

Əddən eəka lupinsə kəzənpə tulısnas parovəj ъv vylə əzim uvtə udobrajtəm ponda. Eta siş-zə bura lebtə kartovka urozajsə, kədijə saditənpə seəəm əzim vərşan.

Zəlonəj udovgeṇpo ponda lupinəssə mukəd pṛiṣas kəzənpə i mədik vovoνəj vədmas—**seradella**. Kъz i klever, kəzəssə sylis kəzənpə tulısnas əzim vylət livo etlaňn zərkət; ətik gektar vylə kəzəssə vižənpə 0,5 c. Kər ʒimlalasə şusə, şeradella pondə vədmyńpə əddən sırpta. Gərənpə si-jə sişzə arnas livo tulısnas.

Udobriṭəlnəj cennostşa şeradella əddən bur i poda şojan ponda.

MESTNƏJ UDOBRENNOEZ

Nazom qetirməmşən kolxozzezlə kolə ispołzujtńv vydəs mestnəj (gort gəgərşa) udobreṇnoez, kədnija tədçəmən vermasə lebtənpə şuezlis da kartovkaliş urozajsə.

Kъzi matın kolxoznəj ъvvez gəgər em njeja - nūr livo lazımtı viž, to ъzyt poža şetas nýış voştəm torf.

Koştəm torf as pṛekas kъskə əddən una podaliş nazom va da sə pṛekən una **ammiak** çuzəma azot, a etaşan torfə kolə ispołzujtńv poda kartaezə da koṇusnaezə vəndəmən.

Sə vərtyń, kər nazomsə kъskasə vydəs i kartasə zürtəsə zürgən, setçə vəvdənpə zyn metr kъza torf, a vevdərəttəs rozqitənpə iżas. Mişec kъk vərti əkşəm nazomıv vylə vəvdənpə mədik, qeyna vəsnitzyk sloj torfə da iżassə. Seeəm sposobən kerəm nazomıv, iżasovəj nazom şərti urozajsə lebtə vylınpıčka.

Kъzi nazomsə podaśs kok uvtiš ʒimlalənpə vyd lun, to iżassə pozə ne vəvdnpə, a stojloezsə vesətəm vərtyń vəvdnpə kəs posnətəm torf.

Nażomčukärrezyn ammiaksə burzъka bereditəm ponda siż-zə kolə kadiş kadə vəvdnъ torf, kъzanas kət 5 santimetrijee.

Sek, kər kolxozlə pozə ɳurreziş da lazmiñneziş kъskъpъ una torfjanəj massasə, sijə tələtəm ponda teçəpъ nevylyp stavejleze. 6—9 mişec vərti etə torfsə sorlałənəp nażomən: 3 çast torf da 1 çast nażom. Etçə zə sodtəpъ xozajstvo ponda nəkolana otbrossez—piłnəj çag da struzka, ьvvez vylış da karçjəriş vesətəm jogturunnez (kъzi pъ vylıp eżə avu arkməmaş kəzyssez) da mədik musor. Sərətən ləddəpъ-kə zyn god vərti arktas əddən bir udovreñno—**kompost**, kədijə kartovka uvtə kъskalənə tulısnas da gərənəp plugən. Gektar vylə setəpъ 18—20 tonna.

Nijə kompost çukärrezsə, kədnəa puktəməs voən jogturunnez, mədənəs sunp kəzysaez, pozə kъskavpъ tokokъk god vərti, kər kəzyssez dugdasə çuzpъ, livo sişmasə.

Seeəm-zə sposobən kerşə kompost ojşa zolotois (ətəraşan mestaeziş), siž 8uşana—**torfofekalijjez**. Setçə torfsə pozə sodtəpъ jeeazъk, i seeəm kompostls gotov ovla 20—30 lun vərti.

Sijən, myla ojşa zoloto açs med vylpa udobrijetnəj vessestvo, a etasən i sviş kerəm torfofekalijjez dejstvujtənə nażom şərti kъkiş burzъka. Sijən puktəpъ-kə niże gektar vylə 9—10 tonna, to urozajsə pozə boşp' ne içətzъkə 18—20 tonna nażom puktəm dyrni.

Ətnasən ojşa zolotonas kartovka uvtə nažmitnə oz kov; sijə burzъk kъskavpъ 4—6 tonna gektar vylə mədik godşa karç kulturaez uvtə.

Siż-zə ispożujtənəp ьv orosajtan ostatokkez, kədnija ləddişənəp kъz udobrijetnəj sredstvo. Goroddeż da gryis fabriçno-zavodskəj centrrez gəgərsa kolxozzez ponda nijsa vižəpə ьzət znaçenno. Nijə burzъk kъskavpъ da ьv vylət rožqitnə təvnas—30—40 tonna gektar vylə, a tulısnas gərənəp da ležpъ livo karç uvtə livo kartovka uvtə.

Prudder vesətik kosta levtəm ilə sə teçəpə ənevəyən val-
lezə (çukərrezə) da kołəpə təvzəm ponda god kək kezə,
səvətən sija kəz udovreṇṇo levtə urozaj vəd kulturalış ne
umələzəka nažomşa.

Pu rəim 10—15 centner gektar vylə siž-zə bura levtə
kartovkaliş urozajsə. Rəimsə viznə kolə naves uvtən, a eə
burzək sarayı, medvə zerrəz da ləm vaez ez gəvjalə sə
rəyekis meddona udobriṭənəj vəsəstvosə—kalıjsə. Rəimsə
kəskalənə tuləsnas lazmıştika gərəm uvtə livo riña uvtə.

KARTOVKA SORTTEZ

Kartovka sorttes əddən unaəş.

Mukəd inostraniñəj ş.-x. vystavkaez vylən nijə 1əddə-
nə kək təşəçaşa unazık.

Ne 1əddən-p-kə kək sort—„korenevskəjə“ da „lorx“, kəd-
nijə pervujis vədiňnə pondisə SSSR-ъn Korenevskəj oryxnəj
stancijsayı, vədəs mukəd sorttes loktisə mijanə grañica sajis.

Seeəm sorttez, kədnija udovletvorjajtisə-və potrebitelez
da gosudarstvennəj promıbəlennost vədəs trebovaṇṇoezlə,
poçti oz pantaşlə. Ətikkezlən bur ətik, mədikkezlən—mədik.

Bur sorttezşan kovşə to myj:

- 1) vylən urozajnost kəz zasuxaa, siž i zera goddezə,
- 2) sogəttezlə ne şetçəm,
- 3) xranitik kosta ne sişməm,
- 4) pravilnəj formaa da forması şərti volkətəş da ət-
gryisaəş, myjsaq burzək saditnə i ʒimļavnə masinaezən,
- 5) çukəra, a ne paşkaləm pozjən.

Seşsa eə trebujtçə, med stolovəj sorttez vəlisə kəra-
əş (çəskytəş), vəsnitik kəsəaəş, posnitik şinaəş, vyeəma da
coza puşanaəş.

Xożajstvennəj ispolzovaṇṇo şərti kartovka sorttez jan-
sətçənə to kyeəm gruppaezə:

- 1) stolovəj sorttez, kədnija çəskyt kəraəş,
- 2) zavodskəj sorttez, kədnən un a kraxmal,

3) stolovo-zavodskoj sorttez, kədни түјөп къз шојанә, сиң i vinakeremә da kraxmal i patoka keremә,

4) ңеңк ңәскүтәш, jeea kraxmalaes, no вылып urozaja sorttez һеддисәпь kormovajjezen.

Stolovәj sorttez jansatçәпь озвоанаез да sərətavoanaez, либо sərəta-озвоанаез вылә. Озвоана sorttez ponda вьдсән voemәз kadъ kovşә 80—90 lun (һеддьпь saditan lunşan), sərəta voanaez ponda—100—120 lun, a zavodskajjez da şor voanaez ponda—135—150 lun.

Вьд rajonъn kolә vәqitпь niјe sorttezsә, kədnija һеддисәпь estәn osnovnәjjezen i şetәпь vernәjzъk da burzъk urozaj. Kәr osnovnәj sorttezlәn kәzъssә oz түрмъ, pozә saditпь i ne рыг vәditanaezә, toko medвь oзлаq loktan kadә veznъ niјe osnovnәj sorttez вылә.

Cistosortnoşтessa saditan materialъs dolzon lonъ zdorovәj, medвь ez vәlә nekъeәm sogalan priznakkez.

Saditan kartovkalәn vesss, a vundalikә zъпss sylәn, med vәli ne uçetzъk 30 gramsha.

Stolovәj озвоана osnovnәj sorttezәn һеддисәпь „әrikur“, „raqqaja roza“, „centneri“.

Sərəta-озвоана stolovәj sorttezәn: — „smyslovskoj“, „jubel“, „gretskot“.

Stolovo-zavodskoj sorttezәn: — „merker“, „lorx“, „silezija“, „korenевskij“.

Zavodskajjezen: — „voltman“, „svitez“.

Stolovo-kormovajjezen: — „vsegda xorosij“ — sərəta sortәn voana sort.

Kormovajjezen: „krjuger“ — şorәn voana sort.

Univerusalnәjzen, mәdңoz zиппь — вьдлаә tujanaen, loa sərəta-şorәn voana „deodara“ sort.

Seşsa osnovnәj sorttezәn һеддәпь ege:

1. Ivanovskoj oblast ponda „kostromskoj“ 377 №, sərəta-şorәn voana.

2. Ukraina ponda siž-zә sərəta-şor voana „sas“.

Ne рыг vәditana sorttezәn loasә to kъeemәs 9 sort.

ožvoana stolovəjjiez: „mindałnəj“ da „bove“ („krasavica gebrona“); stolovəj sərəta-şor— „alma“ („majnkrop“); stolovo-zavodskəjjiez: „kurjer“, „parnaşsija“, „pirola“ da „narodnəj“; şor voana zavodskəjjiez „geroj“, „zniç“.

Əni suvtçam əvənə podgəvnəjzəka niya sorttez vylə, kədnijə mişanın burazъk vədítən.

Stolovəj sorttez

„Ərikur“. Vədítən omən Sojuz paştas. Ləddişə osnovnəj kъz Ojuv oblaştyń Ojuv Jya okean bereggəz dorət, siş i Ukrainań, a tətvüñşan asylənqə — Baltijskəj morjoşan Uraləz, a ne ryt vədítən pozə i Dałnəj vostokъn Lən okeanskəj beregdorəz da Şibirskəj krajyn. Krajnəj ojuvıń opornəj punkt—Solovkiń eta sortəs urozajsə şetə 300 centqer. No seeəm urozajsə kolə ləddəń isklüçitel-nəjən; ryrşa urozajnoş mədik sorttez şərti ləddişə sərətən. Sogaləmən sərət. Xrañitikə oz sişmə. Kartovkaes gərişəs, formanas vočka kod, rəməs nylən çöckom, tulıs kezə rozovəjşalə. Kartovka pozəs cukərən. Jagəd oz şet. Cvetkies çöckoməs. Kraxmalistoşts ojuv krajyn 10% gəgər, Moskovskəj oblaştyń — 15%. Moskovskəj oblaştyń pondətçən garjynı etə kartovkasə ijuş mişəc medožza əkadań. Sogmə vədkod muşin vylən.

„Raṇnaja roza“. Sort ožvoana, əddən çəskət, sogmə vədkod muşin vylən. Kartovkaes gərişəs, formanas kuzməsaş, posničik şinokaş, rozovəj rəmaəş. Xrañitikə sişmə, koknita pcndə sogavın. Kraxmalistoşts uçət, urozajnoşts sərət. Pozəs cukərən. Cvettes çöckoməs. Urozajjezsə şetə ыń ojuvıń, luyuv Uralıń da Dałnəj vostokъn. Cvetitə da voə poçti ətik kadə „əpikurkət“. Jagəddez ozə ovla.

„Lorx“. Sort stolovo-zavodskəj. Petkətəm Korenevskəj selektionnəj stanciýań 1928 godə „smyslovskəjşan“ da „svitezşan“. Sortəs sərəta-ožvoana, çəskət da ətlən et-

kət tərməmən kraxmalistəj (kraxmalıls 17—19%). Vılynpurozajnəj. Xranitikə oz sışmə, oz səgəv. Kartovkaes sərat əzdaəş, kuzməsaəş. Poz paşkaləm. Cvettez rozovo-fioletovajəş. Urozajnoşt vədkod muşin vılynp bur. Jagəddez avı.

Kartofelnəj xozajstvo İnstitut ıvvəz vılynp „Lorx“ urozajsə şetə 300 centnerəz.

„Merker“. Sort sızzə stolovo-zavodskəj, sərəta-şorən voana. Urozajnoşt da kraxmalistoşt burəş. Kartovkaez çoçkoməş, sərat əzdaəş, praviñəjəş, volkıktəş. Bura ərpitəzasuxa. Bur urozajsə şetə şədmuşinnez vılynp da vıeəma udobritəm pesəkkez vılynp. Kraxmalistoşt vılynp.

Zavodskəj sorttez

„Vołtman“. Voə şorən. Kartovka jugbt-gərd kəsa, sərat əzdaa, formanas gəgrəsa. Kraxmalistoşt vılynp — 19—20 proc. Urozajnoşt bur. Əddən vıeəma sogmə centralno-çernožomnəj polosa klimatın da muşinnez vılynp, no vılynp urozajjez şetə i bura udobritəm pesəkkez vılynp. Sogattezlə oz şetçə. Xranitikə oz eýk. Cvettez gərdkod-fioletovajəş. Poz paşkaləm.

„Sviètez“. Voə sızzə şorən. Kartovkaez çoçkoməş, gəgrəsaəş, sərat əzdaəş. Kraxmalistoştbs ənvna lazımtırzık „vołtmanşa“ — 17—18 proc. Sija bur şəkbt, şojevəj da şədmuşına muşinnez ponda. Cvettez gərdkod fioletovajəş. Kujlə vıeəma.

Kormovəj da stolovo-kormovəj sorttez

„Vsegda xorosij“. Sərəta voana, jeeə kraxmalistəj, no urozajnəj sort. Sogmə şəkbt muşinnez vılynp. Kartovkaes çoçkom kəsaəş, gəgrəsaəş. Kujlikas oz eýk. Sogalə jeeə. Bura sogmə udobritəm şəkbt muşinnez vılynp.

„Krjuger“. Lubitə şədmuşinnez. Bura sogmə i kəs klimatın. Kartovkaez sərat əzdaəş, çoçkom kəsaəş, nəcəeskə

təş. Urozajaoşt vylən. Sogattez terpitə sərəta. Kujə sərəta. Cvettez gərd-fioletovəjəş.

VIL SORTTEZ ARKMƏTƏM DA JYLƏTƏM

Vil sorttez arkmətçənə ətik sort mədik sortkət skressivajtəmən da una god şərəna burzık vədmassezsə, kədnə sogmisi skressivajtikə, vərjəmən.

Viştalam, sto ətik sort çozavoana, no jeeə kraxmala, a mədik, mədəz, voə şorən, no kraxmalıb una. Skressivajtikə kerənə siş.

Medvə çozavoana sort çvetit is drug şorən voanaşkət, sijə saditənə şorənzb sə ovbəçnəj kultura şərti. Çvetitikas pervəj sort kustıslış cvettezsə kołənə 5—6, mukədsə orlałənə. Səvərgən vəd kołçəm cvetok vəriş vərciən zagənika orlałənə **tyçinkaezsə**, mədəz sünə pişə 5 sisə, kədnə koçecçezən krepitəməş vez rýlqikkez. Kołənə dojdətəg—verəttəg toko ətik peştik.

Kər peştik rýlce vylas loas slız, setçə kistoçkaən vajənə pýlcasə məd kraxmala kustısi—cvetok tyçinkaez vylış. Səvərgən privitəj cvetoksə zagənika kattənə kışejnəj tkanənə, medvə setçə ez sed pýlcasəs mədik vədmassez vylış. Sogməm jagəddez kołçənə kussez vylas morozəz. Kız jagədhis arkma kəzəs, viştaləm 12 lisbok vylən.

Kəzəssə mart mişecənə saditənə jassikkezə vur plədorodnəj pesəka muə, suvtənən təplicaə livo parnikkezə i, kər tycçisəsə 3—4 lisok, saditənə mədrəv krinkaezə, kədnijə vizənə parnikkezən. Tułssşa kəzdətəmmez çulavtən pişə saditənə grjaddezz vylə da dəzirajtənə sişzə, kız i mədik karççez şərən,—kəs pogoddə pora kişkalənə, misə nevzətənə, vesətənə jogturunneziş. Ar kezə estən loənə vil vədmasis kartovkaez. No vil sortəz eşe ыль. Boştəm kartovkaiş loktan godə saditənə toko pişə, kədnija şetisə burzık pokazatellez,—jeeazək sogalisa sogattezən ыв vylən

da təvəjəttən, burzıka voisə, una kraxmalaəş da sız o3. Seeəm vərjəmsə—**şəlekcijasə**—çulətəp 5–7 god şərna. A kər azzəpən, sto kartovkalən vil kolana sortəs səvura krepamis, sto arkmətəm vədmasəs assis bur kaçestvoezsə vissətə uvtıslə, sijə lezəpə paşkətəm ponda kəzəsvədi-tan əvvəz vylə.

SORTTEZ VEZƏM

1933 godə ovsəj plossadəs sortovəj poşevvez uvtılp vəli 300 tış. gektar gəgər. No partija da praviştelstvo zadanqo şərti oşlaq loktan 2—3 goddezə Sojuz paşa kovşas keşpə 6 millon gektar səstəm sortteza materialən. Etaşan vəd sovxoz da kolxoz əittəg dolzon primitiv vədəs meraez tərtib etiğə zadanqosə.

Sorttez vezan uzsə Sojuz paşa kerşə to kəzi.

Izvestnəj sortış osnovnəj (siz suşana **əlitnəj**) saditan materialsə arkmətəpə da pesləpə (ispıtyvajtəpə) Kartofellənəj inştitut da sylən zonałnəj stancijaez aslanıb əvvəz vylən una god şərna kartovkasə bura vərjəmən (şəlekcija-ən) Setən-zə əlitaşan medożza urozajis voştəm kartovkasə (**1 reprodukciya**) oşlaq paşkətəm ponda şetəpə Sojuzşemnovodobjediqəndə kəzəsvəditən sovxozzezə. Eniha xozajstvoezən kəzəs materialiş voştəm **2-k reprodukciyasə** şetəpə kəzəs bazaüzə da masinno-traktornəj stancijaezə, a niha lezəpə kəzəsvəditən kolxozzezlə, kədnija uzałəpə MTS livo baza rajonən.

Kəzəsvəditən kolxozzeziş urozajis — **3 reprodukciya-ıs** — mezkolxoznəj ovmən uslovijaez vylən munə suşednəj kolxozzezə.

Kimnan reprodukciyaiş urozajisə sortirujtəmən vədsən puktəpə kəzəs ponda gosudarstvennəj sortovəj fondə i nekəltçə mədik nuzdaez ponda ozə vižə.

Ovorona da trud Sojuz berdən standartizacija kuza komitətən kəzəs vylə kartovka ponda suvtətəm torja

standart, kədija vişə zakon vən da objazaşelnəj vədəs kolxozzezən da sovxozezən tərtəm ponda.

Sijən, məla mijan sortovəj kəzəsəs şo esə vədəsən oz tərtəm, to sə ponda, medvə tərtəm partijaliş da pravitelstvolis viştaləm postanovləndəsə Sojuz paşa vədəs besporodnəj kartovka poşevvezsə 1936 god kezə osnovnəj sorttezən vezəm jılış, vəd brigadır, kolxozış, vəd aktivist dolzon nuətəp əzət iz mestaez vəlyən sortovəj poşevvez azzəm kuşa i vəd centnərsə standartnəj sortış vişə is-kluçiteşnəja kəzəs ponda, nə vərəzətəp sijə nə şojan vylə, nə vuzaləm ponda.

Planovəj zadənəez gosudarstvolə kartovka postavka tərtəm vərəyən vəd kolxoz, oşlaşsa kəzəm ponda aşsə standartnəj sortən obespeçitəm vərəyən, vədəs izləskasə eta sortış dolzon vezən suşədnəj kolxozkət besporodnəj kartovka vylə, kədijə aslas xozajstvennəj nuzdaez şərti rasxodujtas, kytçə sylə kolas. I, mədənəz, vəd kolxoz, kədija kəzə aphis əvvəzsə besporodnəj kartovkaən, dolzon pessənəp vezən sijə pəvəmən da vezəmən standartnəj sorttez vylə.

STANDARTİZACIJA DA RAJONIROVANNO

Revoluciyaəz nəkin ez zanimajtçə vədkod oblasttez ponda vəlyən urozaja da una kraxmala sorttezsə vərjəmən, i toko sovetskəj vlaşt dyrni eta vopros vylə ruktənəp med şerjonzən vñimənno. Sojuz paşa əddən una sorttez kəz-ləmməziş ləddənəp osnovnəjjiezən dassızım sort, eta dyrni vəd sortsə sadıtnə objazaşelnəno nija rajonneziş kolxozzezən, kədnija sə ponda viştaləməs.

Seşsa esə kəzən material qətərmətən əkməs sort ləddənəp vremennəja dopustiməjjiezən, no matış goddezə niyə kolə vezən osnovnəjjiez vylə.

Kəz enija sorttes torjətçənəp mijan Sojuzlış torja krajjez da oblasttez kuşa, pozə azzənəp oşlaq gizəm tablicais:

S o r t t e z l e n n i m m e z

Rajonnez	Standartnəjjez	Vremennəja dopus- tlıməjjez
1. Ojvsv kraj 2. Leningradskəj oblast	„Əpikur“ „Əpikur“ „Raṇnaja roza“ „Jubel“ „Gret-skot“ „Svitez“ „Krjuger“	„Raṇnaja roza“ „Geroj“ „Vołtman“ „Narodnəj“ — — —
3. Karelija	„Raṇnaja roza“ „Əpikur“	— —
4. Belorussija	„Jubel“ „Əpikur“ „Raṇnaja roza“ „Krjuger“ „Svitez“ „Vołtman“	„Parnassija“ „Śilezija“ — — —
5. Zapadnəj oblast	„Əpikur“ „Jubel“ „Raṇnaja roza“ „Vołtman“ „Krjuger“	„Kurjer“ „Sas“ „Geroj“ „Śilezija“ „Mindalnəj“
6. Ivanovskəj oblast	„Əpikur“ „Centneri“ „Kostromskəj“ 377 № „Śilezija“ „Vołtman“ „Krjuger“	„Narodnəj“ „Korenevskəj“ 516 № „Vsegda xorosij“ — — —
7. Moskovskəj oblast	„Əpikur“ „Centneri“ „Jubel“ „Lorx“ 525 № „Śilezija“ „Vołtman“ „Merker“ „Krjuger“	„Raṇnaja roza“ „Mendalnəj“ „Narodnəj“ „Vsegda xorosij“ „Geroj“ — — —

Rajonnez	Sortteziən niimmez	
	Standartnəjjez	Vremennəja dopus- timəjjez
8. Gorkovskəj kraj	<ul style="list-style-type: none"> „Əpikur“ „Ranqaja roza“ „Jubel“ „Lorx“ 525 № „Şilezija“ „Voltman“ „Krjuger“ 	<ul style="list-style-type: none"> „Narodnəj“ — — — — — —
9. Tatrespublikə	<ul style="list-style-type: none"> „Jubel“ „Şilezija“ „Krjuger“ „Əpikur“ 	<ul style="list-style-type: none"> „Ranqaja roza“ „Narodnəj“ „Voltman“ —
10. Baskiriya	<ul style="list-style-type: none"> „Əpikur“ „Jubel“ „Centneri“ „Korenevskəj“ „Merkei“ „Şilezija“ „Krjuger“ 	<ul style="list-style-type: none"> „Ranqaja roza“ — — „Narodnəj“ — — —
11. Sverdlovskəj oblast	<ul style="list-style-type: none"> „Əpikur“ „Centneri“ „Merker“ „Korenevskəj“ „Vsegda xorosij“ 	<ul style="list-style-type: none"> — — — — „Ranqaja roza“ —
12. Voronezskej da Kurskəj oblasttəz	<ul style="list-style-type: none"> „Ranqaja roza“ „Deodara“ „Voltman“ „Merker“ „Lorx“ 525 № 	<ul style="list-style-type: none"> „Əpikur“ „Kurjer“ „Narodnəj“ „Vsegda xorosij“ —
13. Srednə volzskəj kraj	<ul style="list-style-type: none"> „Sməslovskəj“ „Voltman“ „Merker“ „Şilezija“ „Krjuger“ „Əpikur“ 	<ul style="list-style-type: none"> „Narodnəj“ „Ranqaja roza“ — — — —

Rajonnez	S o r t t e z l ē n n i m m e z	Vremennaja dopus- tlmæjjez
	Standartnæjjez	
14. Saratovskej da Stalingradskej krajjez	„Silezija“ „Centneri“ „Vsegda xorosij“ „Voltman“	— — — „Lorx“ 525 №
15. Ukraina	„Opikur“ „Rannaja roza“ „Deodara“ „Pirola“ „Voltman“ „Sas“	„Krasavica Gebrona“ „Smolovskej“ „Majukrop“ „Parnaşsija“ „Narodnaj“ „Merker“ „Silezija“
16. Ojyb v Kavkaz	„Opikur“ „Rannaja roza“ „Silezija“	„Narodnaj“ — —
17. Zakavkazskej respublikaez	— — — —	„Centneri“ „Korenëvskej“ 516 № „Opikur“ „Rannaja roza“
18. Sibirskej kraj	„Rannaja roza“ — —	„Opikur“ „Lorx“ 525 № „Vsegda xorosij“
19. Dañevostoñej kraj	„Jubel“	„Opikur“
20. Kazakstan da sredneaziatskej respublikaez	—	„Opikur“ „Lorx“ 525 №

SADITAN MATERİAL DA SIJƏ LƏŞƏTƏM

Saditan material kartovka vədítəmən vizə əzət znaçen-
no. Sojuz paşa vədkod rajonnezən una god şərəna sortovəj kartovkalış urozajnoştsə stravqivajtlisə mestnəj bes-
porodnəjkət, eta kosta müşin uzałəməs, udovrjajtəməs,
saditəməs da kartovka şərən dəzirajtəməs vəd sluçajınp
vəlisə ətkodəs; raznicaabs vəli toko sortezeyp.

Sərətən-kə İbdənəp, urozajnoştyın neətkodəs vəli
seeəm:

Sort	Urozaj (1 hektarlıq centnerrezzən)	Kraxmallən procent	Kraxmal lən urozaj (1hek- tarlıq centner.)
„Mestnəj“	160	16,8	28,9
„Smıslıovskəj“	172	17,2	29,6
„Voltman“	184	19,4	35,7
„Şilezija“	186	19,1	35,5

I siž, kartovkalən medbur zavodskəj sort „voltman“
da stolovo-zavodskəj „şilezija“ şetisə kraxmallış valovəj
urozajsə vəd gektar vüliş 20% . Vüle unazək mestnəj
ne sortovəj kartovka şərti.

A kolə tədnp, sto zavoddezelən kartovka ponda vestə-
nə kraxmal şəiti, etəsan sortovəj kartovka vəditikə i do-
xodnoştsə loə vüylnəzək.

Sija-zə loə i stolovəj kartovkaən, kədijə donşətənə-
kərsə (çəskətəs) ponda. Neçəskətkət sorlaşikə urozajlən
donpəs loas lazınlıtzək.

No jeeə eəsə nazəvitnə bur sortsə, kolə siž-zə sija-
ryg vüñpə səstəma. Kəzi bur zavodskəj sortə saditikas-
sedəsə besporodnəj, jeeə kraxmalistəj kartovkaez, to uro-
zajın pervəjjeskət sorlaşikə, niya məd godas jogşətasə sija-
eəsə burazək i etən valovəj urozajın donsə kartovka vüle
lazmətasə əddən burə.

Kəzi sortə, kədija ozzək şetçə sogətteszə, sorlavnə-
sort, kədija koknita sogalə, to təvnas xranitikə sija zara-

zitas въдес kartovkasə. Arkmas əddən ызът үвьтөк. Оз-voana stolovəj sorttezsə şorən voanaezkət sorlalikə per-vəjşaslıən kartovkaes vonъ pondasə oзък, niјə pondas kovnъ garjyпъ-ңi, a şorən voana kartovka kusttes pondasə şetnъ aslas normalnəj urozajis тoko treтsə либо зъпсə.

Osnovnəj sposob kartovka vədítəmъn da siјə paškə-təmъn — eta, saditnъ siјə **въдса kartovkaezən**.

Sadittəzzas kartovkasə levtənъ xrañlıssoezsis koštəm ponda da нь kolasiş siшməm da sogətəs kartovkaezsə wərjəm ponda.

Mымda çinə urozajys sogalan kartovkaen saditikə, pozə azzypъ Kartofeñəj institut op̄tiş, kəda ыв въл 1933 godə vəli saditəm ətik uçastok vъlə z dorovəj kartovka „krjuger“ sortiş, a ккк uçastok vъlə (sъbzda-zə plossa-dən) saditisə gribok „fuzarimən“ (kəs gnil) zarazitəm kartovka. Urozaj arkmis seeəm: z dorovəj kartovkaiş kəzys şərti 7-iş unazъk, ne əddən siшməmis — 1,5. A kartovka-iş, kəda vəli əddən-ли siş, ez boştə kəzys jurьslış i зъпсə.

Sadittəzzis kartovka wərjytən siž-zə kolə torjatnъ mə-dik sorta kartovkaez, kədnija saditan kartovka sort şərti mədkod rəmaəş. Kъzi eməs vevtəm navessez либо saraj-jez, to bur setçə kişnъ kəzvssə vəsnitika, 15—20 santimetr kъza rusmətəm ponda ղedel ккк kezə. Rusmətəm kartovkaes cozzъk czuzə, şetə druznəj da vъna petassez i oзък voə.

Saditəm ponda kartovkasə boştənъ sərət gъrişaэ, ves-nas 40-şaq 50 graməz.

Kъzi myiss bur, vъeəma ulobritəm, to burzъk saditnъ soçzъka, no gъriş kartovkaen; izər muşinnez vъlə loas burzъk saditnъ eəkzъka, no posqitzъk kartovkaen.

Sek, kər kəzvssə oz tъrmъ, kartovkasə vundalənъ səri dol, siş, medvъ şinokkez kъknan toras sedisə. Dol vun-davnъ kolə sijən, myla kartovka vъlas şinokkes kujlənъ

не əтмоз: озък baitşis, sto pupovinaს şərti vəvlaçın
niжа unazъkəş, etaşaп popereg vundalikə kusses pupo-
vina dъnşis loasə ңarzъkəş.

Vundavny burzъk saditan lunas, no toko не озък
1—2 lunən saditəməzzas.

Posniжik kartovkaezsə, kədnija koknitzъkəş 50 gramşa,
vundavny oz kov. Sizze kolə vişşyń „deodara“, „majn-
krop“ da „pirolla“ sorttez vundaləmiş i не vundavny
sort „narodnəj“, myla enija sortezelən kartovkaს vermas
ne vbdəs petavny. Zasuslivəj rajonnezeń saditń kolə
gəriş da vbdəs kartovkaezən, kədna ryeckən em va zapas
i etaşaп zasuslivəj tulşə petalənburzъka.

Əni zənətika viştalam, kъz vədítń kartovkasə mədik
sposobvezən.

Kəzəsən vədítəm. Aprəl mišeçyn kəzəssə kəzən
parnikkezə. Kər petassez tərməmvi zoraməsə da şetasə
bur lisokkez, rosadasə rjadokkezən saditənbur plodorod-
nəj muşin vylə, səvərən sijə dəzirajtən kъz kapusta rosada
şəfən-zə, mədənəz 8ıń kişkalən, ղevzətən musə, vesə-
tən jogturunneziş da okuçivajtən.

Kəzəsən vədítikə kartovkalən urozajys ovla ne seeəm
rovnəj, kъz kartovkaən saditəm kosta, pı koləsən una
posnişs, urodlıvəjys, ne ətkod joneş xrañlıssos
kujlikə da siž ož.

Şinokkezən saditəmbs loə to myjn: kartovkasə vun-
dalənbur torokkezə siž, medvə vbd torokən vəli ətik, a bur-
zъk kъk şinokən.

Sijən, myla kartovkalən vil vbdmasbs medozza kadas
pitajtçə kartovkaiş vessestvoezen, to posnita vundalikə
pitələnbur vessestvoeziş zapasbs vbdəs kartovka livo zyn
şərti vbd torokas loas jeeazъk. Etaşaп şinokkezən sadit-
ən pozə toko bur, vyeəma udobritəm, bura ղevzətəm
muşin vylə, medvə roskieziş petəm ңar vuzokkes vermis-
sə ażzynbs aslənbs şojan sek-zə petəm vəras. Oz kov
saditən şinokkezsə lazmt, ul, şoja mestaezə da kəzət

уң pogoddəa. Seeəm uslovijaez dırñi petassez dyr ozə
məççisə. Torokkez sişməmşən poşevvez nəsoça küləp. Sugliqistəj muşinnez vılyp şinokkezsə saditənə lazmy-
lıka — sañtimetr 3—4 suvda, a koknıt, pesəkəez vılyp —
rədənəzəka da sız, medvə i zasuslivəj kada vuzokkes
vəlisə uñ tılyp. Əddən vura kolə sleşdińp, medvə saditəm
vəgyp tu vevdəras ez arkəy korka, kədijə kolə ryr
nevezətənə.

Roskiezən vəditəm. Kər kartovka dyr kujlə sonpt
da remyt mestaýp, kyz suam podvalyп livo zozıyp, sija
roskişalə i loənə kuz plettez, kədnə vılyş pozə kazavnp
şinokkez da vuzokkez. Etə — roskiez. Kartovka berdiş
vundəstəm roskies vermənə ovnp 5—6 lun i ozə əstə
assınp sposobnost çuznp. Saməj saditəməs kerşə to
kəzzi.

Plettəs vundaşənə süməda torokə, medvə vyd torokyn
vəlisə poçkaez. Seeəm torokkezsə i saditənə vir da
ozañ udobritəm, vyeəma nevezətəm muşinə i tyrtənə mu-
ən ne rədənəzəka 4 sm-şa.

Petassez korənə nevezətənə korkasə, vesətnə jogturun-
nezsə, a zasuslivəj pogodda kostə i kişkaləm.

Kyzı roskiezə saditənə parnikkezə, a səvərən nədej 2
vərti rossadasə nylış saditənə vyeəma udobritəm tu vylə
da dəzirajtnə seeəm kulturasə kyz karçəs-zə vüimətelnəjə,
to kartovkalən urozajys loas seeəm-zə vir, kyz i vədsə
kartovkaən saditikə.

Kıs. Uñ kartovka kısəs udobritəm muez vılyp da
vir dəzər dırñi mukəd pṛişas şetə urozajsə ne uçətzəkə,
nezeли sija-zə sortis vədsə kartovkaez.

Kuzəmən vəregitikə da kəsinyp vizikə şinokkez ver-
mənə çuznp 10—15 lun şerna.

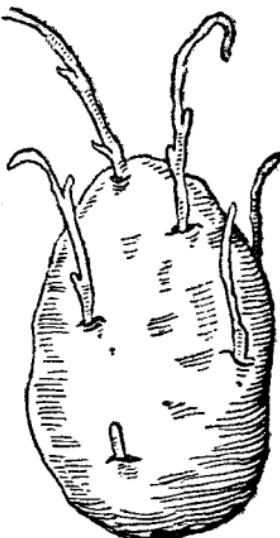
I medvərən, kartovkasə pozə vəditənə, kyz akacija
livə setər, torrez vylə tom zaokkezsə orlaləmən — **çere-
nokkezən.** No eta prijoməs əddən kropotlivəj, a sijən
baitən tatən sə jılış mijə ogə pondə.

KARTOVKA ARKMƏMLİŞ ÇOZŞƏTƏM DA JAROVIZACIJA

Mijə tədəmə, sto kartovka saditan lunşan petassez təççisəməz çulałə una kad; kəzət tulxsə petassez ozə təççisə mişec, to esə i mişec da zyn. Seeəm kadə kartovkabs dyr oz çuz.

Ris. 4. Jugytiňn kartovka
roskiez.

Ris. 5. Remytiňn kartovka
roskiez.

Etaşan, medvə kartovkabs cozzıka vois, kartovkasə kolə mişec da zyn ožti çuztayıp (jarovizirujtayı). Nijə kiştən korzinaezə vəsnitik slojən — 2—3 rjad livo nevylıp razza jassikkezə da suvtətənən 80yt jugyt zırgə livo teplicaə temperaturaən Celsij şərti $12-18^{\circ}$. Remytiňn roskiez ovlənən vəsnitikəs, ɳarəs i saditçytən koknita zugalənəp. Çuztan strokəs çulavtən roskies vədmənən 1—3 santimetr kuza. Çuztəmnas cozzıka təççisəpə petassez i cozzıka voənə kartovkəez (vizət ris. 4 da 5).

1933 godə kartofeñnaj İnstitutşa ьвvez výeln kartovka-liş urozajjezsə voştisə seeəmmezə: ijuł 10 lunə zimjalikə çuztəm kartovka gektar výlis şetis 54 centner, çuztbtəm toko 10 centner. Das lun bərti garjikə — ijuł 20 lunə çuztəm kəzəsiş voştisə 107 centner, çuztbtəmis kəkiş jeeazək 56 centner.

Jarovizacijaliş mədik sposobvez kolasiş viştalam akademik Ləşenkolis sposob. Kartovkasə kəsalənə provolka vylə (ne mednajə) livo spagat vylə. Səvərən enə 1,5—2 metr kuşa kərtətəzsə əsətənə jugt zygən ət köncənas potolok berdə, kytən temperatura 12—15°. Spagat vylə kartovkasə kəsavlıtən sijə kolə vadnə 5-procenta formalinən, kədija kerşə vuzalan formalinə 7 çəst va sotdəmən.

Çuztənə 30—35 lun.

Kartovkasə sontan sposobən jarovizacija ponda tujə ispoļzujtnə vaça, kədijə vontnə Celşij şərti 50°-əz

Zozuliş levtəm kartovka kişənə sutki kezə sonpt zygə, səvərən niјə teçənə vaqaə zazzez vylə livo jassikkezə 3—4 sloj kъza. Səvərən, kər kartovkasə pırtlaşə vaqaə, temperatura ənevna çintənə. Oprılış pondətçəmsə kolə 100dən sija kadşan, kər temperatura suvtas Celşij şərti 45°. Kartovkasə vaqaas vižnə kolə rovno 5 ças. Kolə viga sleditnə temperatura şərən; sijə oz kov lezən lebtishən 47°-şa výelnəka i ne vižənə lazmətəzəka Celşij şərti 43°-əz.

Kartovkanas zazzezsə burzək kernə vylə. Gradusniksə kolə əsətənə objazateñno sə výelpa-zə, kytən punktəm kartovkaas.

Sontəm vərən kartovkasə vižənə vaqayn 1—2 lun temperatura ən Celşij şərti 12—15° i eta kadə vərjənə sis-məm kartovkaezsə, myla sontəm vərən çoza pozə kazavnə siş kartovkaezsə, kədnijə vermisə ne kazavnə oprə kernə təcikə. Sontən pozə sadittəzəsə ožək, no sek sontəm da sonpt mestən sutki vižət vərən kartovkasə kolə ponjy-nə zozuə.

Kartovkasə sontńpъ pozə i 35° temperatura dýrnı, no seki sontńpъ kolə orətlitəg 8 sutki.

Ozvoana kartovka sorttez vədittən kəzəs vylə livo təv kezə şojəm ponda kartovkasə çuztńpъ oz kov.

Kızı myla-çepavud kartovkasə oz poz çuztńpъ, to ne-deł 2 oşti sadittəzəs sijə kolə kişpъ vəsnitik slojən sarajə livo naves uvtə, eta prijombs siž-zə cozsətə plassez myççisəmsə.

SADITƏM

Bvd kolxozyn kartovkasə kolə saditńpъ ətik sort, medvь sijə ne sorlavny mədikkət. Gyrış gorod rajonnezyn da fabriçno-zavodskəj centrrez gəgər, kytən saditən zik toko stolovəj kartovka, pozə leşpъ kık sort: ətik—ozvoana, a mədik—sərətvoana.

Kolxozzezyn, kədpayıp vədítən unazıksə zavodskəj sorttez, ozvoana kartovka asılpıss kolxoznikkezlə vizəm ponda kolə saditńpъ neyzət mestaezyn kytən-çepavud matın usadvæz gəgər.

Vylyp urozaj arkmə toko praveñnəj saditəm dýrnı.

Praviñnəj saditəmən ləddişsə seeəm, kər bvd vydmas-ses ətaməddınyaşan kyz rjaddezyn, siž i rjad kolassezyn sulalənən ətlyyna, kər kartovkaez gəgər myss ənevət i kər niya vevtəməş munas muşinb şerti myj rýdypna kovşə.

Saditńpъ kolə siž, medvь poşevvezsə ez eıkət ne zasuxa ne lısnəj va. Sərət rasstojanlıqosə rjaddezas primitən 35-şañ 45 sañtimetrəz, a rjaddez kolasıyp—60 sañtimetr. Saditikə mestnəj praktikaen da naukaen suvtətəm rassto-jannoezsə kyz rjaddezyn, siž i rjaddez kolasıy kolə çorty-ta sobludajtńpъ. Myss medvь vəli ənevət kyz kartovka uvtyn, siž i gəgərənqas, sijə oz çapkə borozda rýdəsas, a teçənə plugıs tuj şerti veşkyl ɳazməsa bokas. Lazımyt supesşez da podzollez vylyp kəzəssə şurətən rýdypzy-ka—8—10 sañtimetr rýdypna, şojevəj da şojevəja muşin-

nez výbýn i şədmişinnez výbýn lazımytzýka—6—7 santimetr pýdýna.

Medvý koşmana şədmişinnez, pesákkez da supeşsez dýrzbýk da burzýka viçisə uşsətsə, saditń kolə vołkýta, ətik borozda pərjən (ətikə teçpý, mədikə ne) ətikvəla plug uvtə. Ləşalə siş-zə saditń i kokqıt dvuxkorpusnəj plug uvtə. Plugən saditəm vərgyň ьv vevdərgyň výdsən kolçcə vołkýt.

Şékbt suglalinkaez výbýn da uşsəta şədmişinə rajonnezyn burzýk saditń okuçník uvtə greveñqezən.

Okuçníkən kerəpń borozdaez, kədnijə orlałəpń siş, medvý rjadış rjadə kolasıb vəli 60 santimetr.

Saditəm borozdaez kolasıb kolçcəpń greveñqez, kədnijə saditəm vərgyň vezəpń borozdaas sijən-zə okuçníknas kartovkasə týrtəm ponda. Eta i loə grevnevəj saditəm.

Medvý kartovka výdmassezsə dol i popereg saditń veşkbt linijsaez kuza, ьbsə saditçytəzzas razmeçajtəpń markerən.

Marker—etə şékbt ruovəj kuran oglovlaezən vəv dodaləm ponda.

Dol vetləm ponda piñeqszə kolodkaas suvtətəpń ətaməddibnşan 60 santimetr ыльна, a popereg ponda, sə şərti, kyz suvtətəm kolxozzezlən týj eəka saditń rjadə—40,45 da 50 santimetr ыльна.

Markerovka ozyń ьvys medvý vəli výdsən gotov saditçəm ponda, mədəqoz viştavny vyeamika piñaləm, a medvý markerəslən şleddes tədcisə burzýka, kolə koknitik katokən katajtń.

Pervo markersə lezəpń dolqozas, a səvərtyń popereg. Sə mestaezə, kytı borozdaes kreşəşəpń, teçşə kartovkaas, kədijə səvərtyń týrtəpń okuçníkən.

Omən saditik kosta markerujtəpń toko popereg plugən gərəməs şərti. 40—50 gr. şékbyta kartovkaas gektar výelə munə 14-şan 16 centnerəz.

Sijə kyz kartovkalən urozajb zavişita saditan sposobvezşan, viştalə praktika Kartofeñnəj inştitutlən, kytən plug

uvtə saditlikə borozda pədəsə çapkəm dırçı urozajı lois . 154 centner gektar vlyış, a borozda vokas saditikə—182 centner.

Kartovkasə saditnə kolə pondətçənə drug təqəj oşa şuezkət, sə kosta, kər muis sonalas ne jeeazık 7 gradus-şa. Saditçəmnas oz kov dır kəskəp, sijə kolə koçitnə ne şorənzək 8—10 lunən.

Plug uvte kiən sadittən 4—5 mort da ətik vəv 10 uzalan çasən saditənə 1 gektar.

SADITÇAN MASINAEZ

Kartovka saditəm ponda eməs saditçan masinaez **kartovkasaditannez (kartofelesazalkaez)**.

Kartovkasaditannez ovlenən kəkrjada vələn kəskalanaəs da nolrjadaəs STZ 15/30 traktor ponda.

Pravilnəja suvtatəm dırçı, izavtən masina dənə vni-matełnəj otnoseñno dırçı, əgəriş da gəgrəsa kartovkaez dırçı, kəkrjada masina saditə 2,5 ga, a nolrjada—5 i unazık gektar lunnas.

Kartovkasaditannez kolasiş medburən İbddişə „Lessserija“ şistemaa masina.

Eta masinaabs vədsən mexanizirujtə saditçan processez-sə: sija saditə kartovkasə ət ыльна ətaməd dənşən, puktə nijə vəndlədorşan ənevət muə i vevtə kolan pədəna vylə.

Netyrmantorən saditçan masinalən loə, ətkə, sija, sto saditə, kəz suənə, greveñneçən, a ne volkyla, kəz eta kovşə zasuslıvəj şədmuşına rajonnezən da pesəkkez vylən; mədkə, eta masinaabs uməla spravlajtçə kuzməsa forma da vundaləm kartovkaezən; sek sija kerə ina propuskezz, —kolə sadittəg livo teçə ətik pozjas dusməd kartovkaən.

Kartovkasaditanlən uzbə sulalə to myjyn: kultivatornəj lapa kərvətə borozdaok, varavan kerə gəropok, kədaə puk-tişə kartovkaabs, i medvətən kək disk (bergalana stalnəj tarelkaez) tərtənə kartovkasə.

Kultivatornəj lapasə kolə suvtətnə pərdənəzəkə 9 sañtimetrşa, a lunkokopatellezsə — ne lazıtyzəkə 8 sañtimetrşa borozda pədəsəz iiddəmən. Kartovkaezlən uroveçəs prijomnəj kəsas pədəssənas dolzon lənə pribлизitelnəja 20 sm. vylə. Etija şərti kolə suvtətnə **metalıçeskəj** da **riovəj pədanokkezsə.**

Bəgavapı med svobodnəja bergalis, kəsaşılıtg. Masiñaən izavın pondətçətəz bəgavanşıs raqokkezsə kolə regülirujtın pətənəja, tolkateş ploskoş bergaləm şərti.

Tolkateş pətək berdas med nəməmdə ez pavk.

Bədkok müşinnez vylən diskkezsə suvtətənə pəetməz; lənvlıvşa rajonnezən niyə kolə suvtətnə siş, medvəz sogmə vylən grevənqəz. Saditəmliş pədənəsə regülirujtən lunkokopatellezsə müə lezəmən.

Saditçannez kerşənə 60 sm. paşa; rjad kolassez pondə kolasıbs kartovkais kartovkaəz rjaddezas vezşə kəzan bəgavanış jaçejkaez vezləmən. Pozə suvtətnə 8, 9, 10, 11 jaçejka, təyşən kolasıbs rjadas loas 46, 40, 36, 32 sm.

Ozləq gizəm tablıcais tədalə, təmdə saditçisə masinanın kəzəsəbs kartovkaez əzda şərti da təyj eəka rjaddezas saditan rjad kolassezsə 60 sm. paşa pərvi vişəmən (gektar vylə centnerrezən):

Kartovkaezlən əzdabs (ves grammezən)	Bəgavapı jaçejkaezlən 1bd			
	Rjaddezən saditan kolas (rasstojanjo sañtimetrrezən)			
	8	9	10	11
sə ittez — 25—30	45	40	36	32
8ərəttez — 40—50	9,5—10	10—11	11—12	13—15
Girişşəz — 60—70	14—16	6—9	18—20	20—23
	22—24	24—26	15—20	30—32

Bədəs bolttezsə izavın pondətçətəz kolə zələtələn; med çoza liçamənə vinttez raqokkezis, lunkokopatelleziş

da jaçejkaeziş. Въдес гајкаезсә lunnas ңе соçзька къ-
кишса proverjajtənъ da zelatłənъ.

Бв вълып kartovkasaditanən изавтəн şərə voştənъ за-
pasnəj çasttez i kolana instrument. Çastəzək kovşyvlənъ
cugunnəj tolkatełlez, tolkatełlən pruzinaez da pañokkez—
veşkyltez da sułgaez.

Stauferrezsə (maslonkaez suka mavtəm ponda) kolə ze-
lətlənъ въд lunə 3—4-iş.

Vələn kъskalan masinaə kolə doddavnъ ңе къкə, a
sərat vъpaezə kuim vəv. Eta ponda kolə zaptyńpъ trojnəj
valokkez (zavod kerə toko dvojnəjjezə).

Къз тədənъ изавнъ „KS₂“ markaiş kъkrjada saditça-
nən „FP“ traktorən, to kolə askadə zaptyńpъ traktornəj
pricepka. Zavodən seeəm pricepkaos oz ьstışş.

Saditnъ kolə veşkyl pravilnəj rjaddezeñ, siž-kə ңе ker-
nъ, to sъvərən traktornəj nolrjada okuçqikən изавнъ oz
pondъ tujnъ.

Kartovka saditan jassikə tərə 130 kilogramm. Sərat
gryşa kartovkaezən saditikə etija zapaslıs tırmas masi-
naıs munəm vylə primernəja 600 metr kuza. Vəvvezən
saditçikə kuزانас gonəsə kolə kernъ kilometr tret gəgər,
a traktorən—ətik kilometr gəgər.

Kartovkaən mesəkkezsə suvtətlənъ ətaməddibənşən 500
metr ьльна.

KARTOVKA ЬBBEZ DƏZIRAJTƏM

Zdorovəj kartovka рыг olə, tədənəz sunъ lolalə da viзə
as ръekas sposobnoşti ožlaq kezə kəzəssşavnъ da jъvny. Xraqitəm pora spokojnəj sostojañdoyp kujlikə i sonyt da
vozdux qətərmənşən sija tıççalə aslas olanış toko slav-
əj priznakkez, no kъz toko sedas burzık mestə, pondə
sajmъnъ, a sъvərən zizqedejatelnostıs sylən loə vъpazıyk. Etaşan saditənъ kartovkasə sek, kər tıus sonalas Celşij
şərti 7—8°-əz da loas nevzətəm seeəm vъeəma, medvъ sъ-
ръekə koknita рыris vozduxıs.

Къзи kartovkasə saditnə oz tulısnas kəzət livo kət i sonaləm tue-ni, no vevtənə pədəna, kəz suam torpt glinaə, to sija urozajsə oz şet.

Sizə vezərtana, sto sonxtəs da vozduxəs kolənə i stolonnez vədməm ponda. Mijə tədamə-ni, sto stolonnes — etə mu ryeşa zaez. Mu vevdərşa zəlonəj zaez şərti nylə vədməməts ponda jugxtəs (svetəs) oz kovş, jugxtinas niya uməla vədmənə. Sişkə stolonnes dolzonəş lənə pər vevtəməş tueən.

Ulsətsə vəregitəm da əktəm ponda müşinlən pəvət sostojaqdoys loə kəkpəv burzək. Zerrez kosta pəvət müşin pərgət vabs koknitzəka jizə i pərgə muas pədəpəzəka, kəşəq ne zeraşik kosta sija rosxodujtçə vədmassezələ pitajtçəm vylə. Kъzi saditəməts şuras zasuxa uvtə, sek pəvezətəm mu vevtəsəs oz lez pakmənə vabslə, kəda em müşin uvdəriş slojjezən. Vabs, vylə zagənik lebtishəmən, vəregitə vədmassezsə koşməmiş. Etaşan vevdəriş slojsə pəvəta vişikə müşinləs ovlə ulzək, nezelə vevdərşa torpt korkaa müşin.

Müşinlən pərtəs ulsətsə vişə ızət znaçenqo, tyla vədəs pitatelnəj vəssetvəezsə vədmassez boştənəp vuzzeznənəs kizərik vaa rastvorrezən. Ulsət qətərmikə, mədəqoz sunp zasuxaez kosta, neñki plodorodnəj karçjəra tuez vylən da şədmuşinnez vylən vədkod kulturaez vədmənəp pondənəp zagənəzəka, a səvərəp sovsem dugdənəp.

I siz, medvə kartovka vədməs vədmis pər vəcəma i şetis una stolonnez da kartovka, kolə sə vədmik kosta musə vişpə pəvətən. Seeəm pəvəta vişpə rozə pervo piqaləmən, a səvərən rjad kolassezsə plaçətən livo okuçnikən gərəmən. Oqlanşa dəzər loə jogturunnez vesətəmən, a sortovəj poşevvezən — osnovnəj sortsə postoronqəj sorteziş səstəmtəmən da sogəttezkət pessəmən, kədnija zaezşanəs vuzənəp kartovkaez vylə.

Piçaləm. Petassez tycisəm vətən əv vylə lezənəp koknüt piça. No kъzi kəzət pogodda kosta niya ozə petalək kək nedeləsa dərəzək, sek piçalənəp i petavtəzzəs. Piçəns

певзәтә да șvezəjsətə musə, kerə sijə dostupnəjzəkən sonъ da vozdux ponda i etən çoşsətə petassezlis tyc-çisəmsə da nylis vədməmsə.

Planetən livo okuçnikən певзәтəm kerşə pogodda sulaləm şərti 2–3-iş, burzık vəd bura zerəm vərən. Zasuslivəj rajonnezən da pesəkkez vylən volkıta saditəm kosta певзәtənən plaçetən, a rajonnezən, kytən zerrez ov-lənən tırməmən, suglinokkez da şədmuşinnez vylən plaçet tujə borozdaezət lezənən okuçnik. Medpervo певзәtənən da okuçivajtənən sek, kar petassez lebtışasə 12–15 sañtimetr suvda; medvərən—kusiş kusə kartovka korbs ətlaaşəməz cveñitnən pondətçəməz. Ətik vəla okuçnik livo plaçet 10-çasovəj uzalan lunən vermə певзәtənən 1 ga. Gırış kolxozzezən viştaləm uzzezsə burzık da cozaşık kernə traktor-nəj orudijaezən.

Nol rjada okuçnik. Kartovka dəzirajtəm ponda em kvat rjada okuçnik, kədija „Internacional“ da STZ traktorrezən vermə obrabat्�vajtnən 10 hektarəz lunnas.

Rjaddeziş jogturunnezsə vesətənən motyaşaen livo prosto kiezən; seeəm uz ponda 1 hektar vylə sərətən vişə 4–6 uslun. Jogturunsə çukərtənən kuçaezə, a səvərən kəskalənən kompostə livo koştəm vərən sotənən.

Sortovəj poşevvez şərən prostəj sorta kartovka ьv şərti kovşə vñimatiñnəjzək dəzər. Piñaləmənsha, rjad kolassezsə певzətəmənsha da jogturunneñis vesətəmənsha estən kovşə səstəmtənən poşevsə mədik sorteziş, a siñ-zə sogalan kusseziş.

Səstəmtənən sijə to kəzi: specialist-kartofelevod veşkət-ləm uvtən livo ožsək podgotovitəm brigadirkət kolxoznəj brigada kartovka cveñittən vetlətə sortovəj ьvvıvşa borozdaez kuza da neekə kussez, kədnija mədkod cvettezən da lissezən, a siñzə neekə i sogalan kussezsə. Etijə kerikə ətik mort lebtə kərtzərən vədmassə vədsən kartovka-eznas, a mədik—novjə nijə ьv vñvşis. Kəzəsovəj material ńetərməməsan etazi səstəmtənən kovşə vəd sluçajın kəzəs ponda kartovka vəditikə.

Әтик үзлүнөн сәстәмтәпь сәрәтәп, 0,5—1 га.

Saditəmmezsə mulçirujtəm. Medvərja goddezə granica sajın kartovkavəditəmən tıççis iş vil sposob kartovka dəzirajtəmən, — poşevvez mulçirujtəm.

Etiya sposobı sulalə to tıjıp: kartovka poşevvezsə vevtəpə vədçuzəma materiallezən, kədna kolasiş pervəj mesta ып sulalə mulça, mədənəz ыпъ asfaltirujtəm vumaga. Unažkəs kartovkaezlən petasses pişkətəpə etijə vevtəssə aşnəs, no mukədəslə kolə otsavnp, — petaləm vədmassez vəştən mulçasə koşavnp.

Seəəm prijom aslas celən suvtətə burzıka bereditnə muşinşa uşətsə, bereditnə muşinlis vevdəriş slojsə torpt muovəj korkaən vevtəmiş da səstəmtən poşevvezsə jogturunneziş, kədnija, mulça uvtən kujləmşan oz azzylə sondisə i kujləpən.

Mulçasəsə petassez vevtəm ponda pozə ispołzujtən torf, kədijə kişkaləpə saditəm vərşan 3—5 santimetr kъza.

Kartofelnəj xozajstvoşa Institut orpıtez şərti medvərja goddezə vumagaən mulçirujtəməs şetə urozajas sotdətsə 20 proc. gəgər, a Leningradskəj zonalnəj stanciyaın torfən vevtəm şetis esə unažk — 30 proc-əz. Mulçirovaṇdoys loas əddən vügadnəj sortovəj poşevvez dəzirajtik kosta, kəzəsəs kədnalən kolxozzezən esə jeeə.

ЬВ ВЬЛЬН КАТОВКА СОГƏТТЕЗКƏТ PESSƏM

Cered naqtə kyeəm-lıbo mədik xozajstvennəj vədmas stradajtə süməda sogətzeziş, kъz kartovka.

Әtikkəz nə kolasiş javitçəpə sek-çı, kət kartovka pondətças toko ovnp, mədikkez—Ьв вьльп vədmikə, a kuiməttesz eıkətəpə urozajsə xrañitikə.

Kъzi kartovka kəzət da ul miə saditəm vərtp dyr oz petav, sek sъ roskiez vьльп vermasə javitçəpə i remyt-koriçnevəj pjatnaokkez, kədnışan roskiis vermas sovsem kuvnp lıbo zagmas vədmətnas i kustsə şetas nara. Se-

еәм sogәtbs susә **rizoktoñijaәn**. Loә sija torja gri-
bokshaң i çintә urozajnoшsә 10 — 25 proc. тьмдә
(ris. 7).

Pesşan meraezәn һеддішәпв ведәs sposовvez, kәdnijä
cozşatәпв petassezlis тьççisәmsә. Kartovkavәditан хо-
zajstvoeza uslovijaezъn éta suзәtә piqalәmәn.

Kъzi saditәm вәтъп veлdъr sulalә kәzьt da ul pogod-
da, sek piqavп kolә petassez тьççistәz, leзпъ kokniжik
kertovaj piна 2—3 sledә, dol i popereg rjaddes kuza.
Kartovkasә vñimateл-
nәja viшәtlikә rjad
kolassezsә okuçníkәn
libo plaqetәn mәdrъ-
riş libo kuimәtþriş
nevzattәn, libo jog-
turunnezsә vesattәn
nedъrtmyjış cveтittәz-
zas pozә kazavпъ,
sto mukәd kussezlәn
lißses çukraşәпъ, гus-
tәnъ da vezatәпъ.
Zaezsә viшattәn pozә
kazavпъ, sto uvlaqış
çaştbs пыләn pondәm
siшmъпъ, şәlәtәm, loem-
ma va. Estәn mijә
pantaşam mәdik
sogәtkәt—**çornaja noz-**
kakәt, kәdija lois
bakterijaezәn kar-
tovka zaražitçәmсаң (ris. 8).

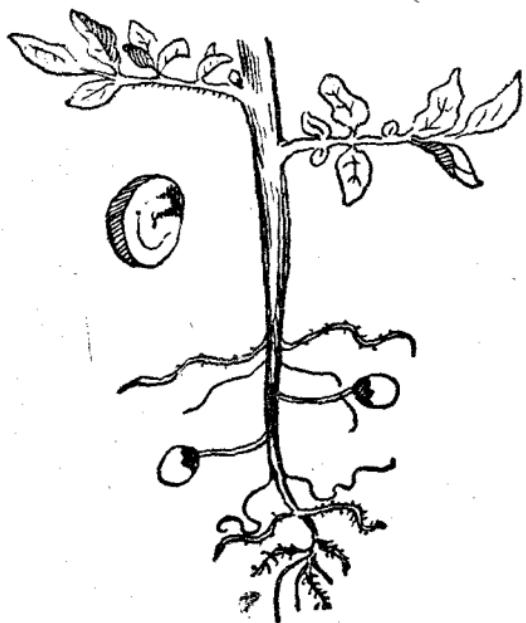
Ris. 7. Rizoktoñijaşaң roskiezeәn siшmәm

Cornaja nozkaşa kәzъs ponda kәzәmmez vlyiš kolә
neekъпъ etlaыn kartovkaeza n i mәdik kussez siш suzana
virusnәj sogәt priznakkezәn. Eteәm sogәttezna medper-

vo loasə morsiñistəj mozaika da lissez çukraşəm (ris. 9 da 10).

Mozaika dırtı kartovka kusbs ovla lazmytzék zdorovaj vıdmassez şerti, lissez çukraşən, loən vez rəmaəs. Çukraştən ulış lisses kattışən ʃol səriş zylka kužas, loən şorıtəs.

Kəzəsovəj poşevveziş ətlən virusnəj sogətteskət nəekən i kudrjassez da vedma metlaez. Kudrjaslən eməs una yəsnit gəgrəsa zaez, niya ozə cvetitə. Kustlən, kəda sogala vedmina metlaən, zaes siszə zənətəs, lisses posnitəs. Seeəm kustlən zaes əddən una i kartovkaes posnitəs.

Ris. 8. Kartovkalən çornəj nozka.

niş İadoras çoçkomkod bag, kədija əddən coza vijə vıdmən lıs plastinkasə. Sogət supyta vuzə za výlas, ətik kus-

Fitoftora (ris. 11) İbddişsə med vrednəj da opasnəj kartovka sogətən. Eəkəzəka sija loə sonxt zera gozumə da uş klimata oblasttezən: soça pantashlə zar da kəs rajonnezən—lunvən Ukraina, Krıym, Saratovskəj da Stalingradskəj krajjez.

Etiјə sogətsə pozə kažavnə cvetittənəs (i juł medbərja lunnezə da avgust pervəjsə lunnezə). Medpervo lıs dorrezətəs lıbo lıs sərrezəs tıççışən vaməm rud lıbo burəj pjatnaez, a lıs uvla-

şan mədlik kus vylə, i uş pogoddakosta kyeəm-çepavıd nedel-kök vərti vbdəs əvvəs loə şədətəm lisseza. Kəs pogodda kosta sogətəs paşkalə zagənşəka.

Sporaes sogalan lissez vylis şurəpə muə i etlaçın zer vaən jizənə kartovkəez dənə da zarazitənə piyə. Kartovkaas burəjsalə i bura eıkəm dərgi vbdən sişmə.

Korx porazonnəj kartovka əvlən koşmə i muşan tərçitənə ətik kəs zaez: urozajs arkınə uməl.

Əddən bura paşkavlış fitofitora sogətəs 1933 da 1934 goddezə, kər siyən vəlisə zarazitəmaş kartovka əvvəz una oblaşttezən.

Med naqoznəj pesşan sredstvoən loə bordosskəj zədkoştən əvvəz prıskajtəm: rastvor 1 kg mednəj kuporessən 1 kg ne-gasonəj izvestkət 100 litr va vylə. Prıskajtənə kəkiş. Pervəjis prıskajtənə sek-zə, kəz toko javitças sogətəs, mədpriş,—kər gəvəj aşşasə zədkoştənə nalottes pervəjis prıskajtəm vərən.

Seeəm nəzə kerənə vəla oprıskivatələn MTS jukətəz, kədnəkət kolxozlə askadə kolə kerənə dogovor.

Siyən, myla mednəj kuporessəs miyan jeeə i siyə pozə polu-

Ris. 9. Kartovkalən morsinistəj mozaika.

çitńь toko şemennəj poşevvez ponda, to unazıksə kolççə toko ьєкъп kartovka korsə. Къзі зимжаләм озъп kartovka korbs pondas kolççыпь ьв вълып, sija zarazitas kartovkasə, i urozaj xrañitikə sişmas. Sijən sogətəş ьв вълиш ңедел озти kartovka зимжавтәз korsə kolə objazateñno ьєкъпь, къскъпь ыләзък kartovka ьввез дъниш да течпь çukərreżə. Къзі bur, kəs pogodda kosta çukərтs коşmas, burzъk sijə sqtnь, а ңето търтпь тиәп, рәртпь kompostə. Kompostə kolə kъскъпь шу kulturaez uvtə, а ңе kartovka

Ris. 10 Լисsez katışəm.

uvtə i ңе озъп god кък вәrti ruktəm vәrgъп. Sogəttezkət pessəm vъlə kolə ruktъпь osovəj vñimandø, тъла sogət-tez vajətənъ әddəп ьзыт սвьtokkez дънə urozajjez bos-təmъп.

Naprimjer fitoftora çintə urozajsə 30 procentəz. Morsyńistəj mozaika—40—70 procent vylə. Çornaja nozkaşań mukəd pırişas əsə vıdsən kartovka ıvvıs; rızoktoñija oz şet urozajsə 10—15% -əz i siž ož.

KƏZЬS UÇASTOKKEZ TORJƏTƏM

Vesətçan kampaniya periodə kolə rukturda vıtmada qoşulmuş kəzəs uçastokkez torjətəm vylə.

Nija sortovəj plossadqəs, kədnə əni eməş mijan, şo-zə ne tırməmvi sə ponda, medvə 1935 godə Sojuz paşa vıdəs 6 ml. ga kartovka ıvvəzə ovespreçitń vırgızk sorttezən.

Etaşan vırgızk kəzəsovəj materialsə kolə torjətń vıdəs massovəj kartovka poşevveziş, kədnə kolasınp eəka pantashləpə səstəm sorttez; nijə i kolə ispolzujtnı sija-zə rajoňın iskluçıitelnə ja saditəm ponda, a ne şojanə da ne texniçeskəj pererabotka vylə.

Torjətən kəzəsovəj uçastokkezsə kartovka cveñitan periodə, kər vıdmassez vylas vıeema tıdaləpə priznakkes vıd sorta kartovkalən.

Kəzəsovəj uçastokkez na-meçajtçəpə xozajstvolis vıdəs poşevvezsə vižətəm vərjən, eta dırni vərjəm sortəs dolzon loń osnovnəjən livo vremepnəja dopuştıməjən eta rajoňın.

Kartovka vıdmasses vərjəm uçastok vylən med vəlisərov-

Ris. 11. Kor vylən fitoftora.

нәjəş da jeeazъk sorlaşəməş mədik sorttezkət da sogalan kusttez, med jeeazъk velisə.

Kəzəsovəj uçastok razmerrezsə suvtətənъ sija xozajstvoiş mədrəy god kezə kolana poşevnəj material şerti. Kər sorttez suvtəttən on təd, k्�eeəm sija sortış, kolə juaşńy mestnəj agronomliş livo Gosseminspekcijs livo zonałnəj kartofeñnəj stancijaiş specialistliş.

Abu-kə xozajstvo ьbbez výlyp osnovnəj sorties livo vremennəja dopustiməjjes, sek pervo rozə izavńy mestnəj sortkət, kъzi sija una god şärna şetlis bur urozaj da výlyp kaçestvoa kartovkaez, kədna xranitikə oz sişmə.

Uçastoksə kolə vesətnə mədik sortteziş da sogalan výdmasseziş. Vesətəm loə glavnəj uslovijeən səstəm sorta zedorovəj poşevnəj material vostəmyň. Kət eta operasijsə suftas ne dontəma i kovşas puktyńy sodtəta izzəz, no şotaki sijə kolə kerny; výdəs zatrataes vermasə loktan goddezə urozaj sodəmən da sýliş kaçestvo lebtəmən.

Aprobaciya (vižət uvlaq) oşlaq nuəttən uçastok výlə suvtətçə kartocha, kədaə gizəny: kartovkaliş proisxozdençnosə, şevooborotış k'eeəm ьv výlyp vərjəm uçastokъ da ьylən razmerelys, k'eeəm kulturaez sъ ozyń vəlisə, k'eeəm udovgeňno puktəm kartovka uvtə, saditan kad, kər çula-təm vesətəm, aprobaciya jılış dannəjjez, sort çistotalən procent, sogattezlən procent, kər zim'laləm da valovəj sbor gektar výliş centnerrezyn.

KARTOVKA ЬBBEZ OBŞLEDUJTƏM DA APROBACIJA

Obşledujtan zadaçaə rÿgənъ kartovka sorttezpaşkalan rajonnez velətəm, sortovəj poşevvez výjavitəm da uçot i rajonnezyn mukəd sorttezlis sogattez velətəm. Kershə eta mestnəj səstəm sorta kartovka poşevvezsə ьzyt socialističeskəj kartofeñnəj xozajstvo jylətəmyň ispožujtəm ponda.

Kollektivizacija dýrgi poşevvez obşledujtəmъ vižə ьzyt znaçençno. Obsestvennəj sortovəj poşev zapassezlis

үçöt, sovxozezsə da kolxozzezsə nyliş kəzəs materialsə, oslaq kezə jylətəm ponda ispolzujtəm jılış instruktirujtəm—to kyeəm trevoqaṇqoez suvtətşənə kartovka poşevvez obçledovatəl dənə.

Aprobacijə suvtətə aslas mogən sortovəj poşevvezliş vuz vylən kaçestvosə cenitəin, i sek-zə tədnə mədik sorttezliş procent, kədnija jogşətənə səstəm sorta poşevvezsə, tədnə kyeəm zdrovijo, kaçestvennəj da koğicestvennəj ocenka torja sogətəz kuza.

Aprobator dolzon toçnəjə tədnə oçenivajtan sorttezliş vədəs priznakkezsə.

Kızvə tukəd sorttes ez vaçkişə ətamədnıys vylə, şożə burzıka vižətikə vədas pı kolasiş pozə ažəryp seeəm priznakkez, kədnijən sija torjətçə mədikkez dəniş. Etija ղətəkodxs vermas pantaşpı kartovka vədmas torja organnezən kartovkayp, sə strojeṇdöyn da za, lissəz, cvet rətəy. Burzıka tədsasın sortteznas nagvad rukovodstvoeşşa pozə aprobatorrez kurssez vylən, kədnijə çulətlənə Kartofelənəj institut da sylən zonałnəj stancijaez.

Kurssez vylə inqənəp mestnəj agronommezəs, sovxozeziş da kartovkavəditan organizacijaeziş uzalışsezəs da kolxozzeziş medbur brigadir-kəzəsvəditişsezəs, kədnija vələtçisə-ni polevodstvo kurssez vylən.

Aprobatorlə kurssez vylən kolə prakticeskəja tədsasın siya rajorınp vəditan kartovka sorttezən, dolzon tədnə kəzəsvəditan uşlış osnovaezsə, kuznə kažavp aprobirujtəm vədmassez vylış glavnəj sogətəz, şetnə praviłnəj don aprobirujtəm poşev sostojaṇnolə da gektar vylış vižcişan valovəj sborlə. Kızı kartovka plossaddez aprobacijə kostə çistosortnoşts da sogalan şterenpı pondasə sootvetstvujtə suvtətəm trevoqaṇqoezlə, to seeəm poşevvezsə gizənə sortovəj fondə, i urozajsə məd godas munə kołxoznəj da sovxozenəj ıvvəz vylə kəzəm ponda ožəa sorttəm poşevvez tujə.

Bəd kəzəsovəj ıv vylə don suvtətəm vəgylən aprobator suvtətə akt, kəda vylə puktənə kytymas şelsovetiş pred-

şedateł da predsedateł sija kolxozis, kin ьв вүлә suvtətəm akt.

Etazi вүд godə azzənъ şo viləş i viləş sortovəj material plossaddez kəda əddən kolə sъ ponda, medvъ məd pjatiletka köneçəz Sojuz paşa вүdəs kartovka ьbbes vəlisə kəzəməş osnovnəj livo vremennəja dopuştıməj sorttezən. Zadaça, kəda suvtətəm partijaən da pravitełstvoən, etazi kerəmən loas tərtəm.

KARTOVKA 3IMŁALƏM

3imłalan srokkez

Veşkъta vištańvъ kadsə, kər sijə 3imłavnъ ne rъg pożə. Voəmlis priznakən lıddənъ kartovka kor vezətəm. No korъs vermas vezətnъ livo şədətnъ i ńevədsən voəm kartovkalən—oz puzmaləmmezşan da sogatteşşan. Seşsa vəra şorən voana zavodskəj kormovəj sorttezlən korъs şor arəz kolçə zełonəjən, kər morozzeziş poləmşan kыskъp kartovka 3imłaləmən oz-ni tuj.

3imłalan srokkez suvtəttən, med ne əstəpъ urozaj, koli lıddișnъ to kъeəm ovstojałstvoezen.

Əddən oz 3imłalikə, ətkə, əsə urozajlən çast ńevədsən kartovkaez vüdməmşan; mədkə, ćinə kartovkalən kraxma-listost sijən, tъla unazъkъs kartovkalən eta meddonavesselstvoys arkmə sek, kər kartovkaəs vüdmyńvъ dugdə-ni; kuimətkə, ńevədsən voəm kartovkaes ćozzъka eıkəpъ xənitikə, ńezeļi dospovna voəmmes.

Kъzi vəra 3imłaləmən şormyńvъ, to urozajlıs vermas surpъ moroz uvtə.

Etaşan vüdəz kolə zendətnъ 3imłalan srokkezsə, ne puzətnъ niјə Sojuz ojvıvşa polosayı 15 lunşa dyrzyk, a centralnəj da lunvıvşa polosaezъn—15—20 lun, kъz eta jılış baitə pravitełstvolən da VKP(з) CK-lən postanovļenpo.

Kartovka 3imłavnъ pondətçəməs suvtətçə sъ xozaistvennəj nažnaçepqən da sorta osobennosttezən.

Kartovkalən ozvoana sorttez („əpikur“, „rannaja roza“, „centneri“ da „mindalnəj“), kədnijə saditən gorodskəj da promyšlennəj centrrezsə gozumşa prodovołstvennəj snavzeñno ponda, əimlaşşən srokkezə, kər sərat ves kartovkalən loas 25—30 gram.

Ozvoana sorttez, kədnijə saditən kəzəs ponda livo təv kezə şoyp, əimlaşşən korxs koşmətən.

Kartovka, kədija saditəm zaqatəj par vylə, kolə əimlavn ne şorənzək 15 lun oztı əzimmez kəzətəz.

Sərətaşorən voan kartovka sorttezsə əimlaşşən Sojuziş unazək rajonnezən korxs keldəttəz. Sərətaşorən da şor voana sorttezsə əimlavn pondətçən kolə Sojuziş ojvəvşə da centralnəj polosaez rajonnezən şenqəbr sərat lunnezə, a lunvəvşə rajonnezən (Krym, Kavkaz, Ukraina ɻunvəvşə çəştən) sərətaşor da şorən voana sorttez əimlavn pondətçən kor keldəttən, no ne şorənzək oktabr 1 dekadaşa.

Bəd sovhozən da kolxozən kolə suvtətn to kyeəm ocerjodnoş kartovka əimlaşəmən:

Pervo kolə əimlavn ozzə sorttez; məd oceredə — sərətaşor sorttez i medvərja oceredə — şorən voana sorttez;

Kartovka ətik sortış, vədtəm ətkod muşin vylən, ətməz saditəm da ətkod udovreñnoezen, əimlaşşən medper-və ozzək saditəm plossad vylış;

Kartovka, kəda saditəm kəs, pesəka muşin vylə, ətkod agrotexnika uslovijaez ɻıgci, əimlaşşən ozzək sija kartovkaşa, kədija saditəm şəkət da ul muşinnez vylə.

Bəd uçastokliş əimlaşan ocerjodnoştsə kolə suvtətn ozzək.

Kartovka kor əekəm

Sijən, myla kartovka şkraxmalşalə zelonəj lissez-pyr, to zedorovəj korsə kolə əekəp silos vylə livo poda şojan ponda 2—3 lun oztı əimlavtəzzəs.

Къзі көрс sogətəş, şədətəm, vurəjşaləm lissəzən, to seəəm korsə kolə ьекъпь 5—7 lun ožti ьв vlyış kartovka zimļavtəz, koştyпь da soňpь livo teçpь kompostnəj kuça-ezə. Kor ьekişşə kosaən, vundan masinaən, lobogrejkaən livo ьekişan masinaən. Bekəm zdorovəj korsə kurtəпь ne-gyriş çukərokkezə, vilaezən rykətəпь tıeşməməşis da kъskaləпь şilosnəj vasqaezə livo jamaezə.

Zimļalan pravilaез

Garjyпь kartovka kolə kəs pogodja kosta.

Oz kov sorlavny sogalan kartovkaez zdorovəjjiezкət. Zimļavny kolə vbd sortsə torjən.

Plugən garjytən lemexsə kolə ləşətnə siž, medvə sija munis kartovka pozzez uvdərət i kartovkaezsə ez vundav. Oşny kartovka rjaddezsə kolə borozda-ryг, medvə ne tyrt-nə gərəm kartovkaezsə. Uzzə etə požə kernə kъz ətik vəlaən, siž i kъk vəla plugən. Gərly kolə sъpym borozda medvə vbdəs kartovkaes vəli zimļaləm sija-zə lunə.

Vbd plug şərə brigadir suvtətə korzinaezən otırsə sъmda, medvə niya ez sorlaşə ves, a kartovkasə ətik borozda-iş vərjəm vərtyn med sekzə vuzisə mədik borozdaə. Lunşa uzalan normaezsə kolə kartovka əktəmən suvtətnə ne ves-sətəm borozdaeş şərti neto zimļaləm plossad şərti, a əktəm kartovka ves şərti səstəma zimļaləm kosta.

Vbd uzaliş kəs pogodja kosta sərat urozaj dъrgi dol-zon əktəпь 10 çasən ne jecazyk 10 centnerşa, a bur urozaj dъrgi—13—15 centner.

MASINAƏN ZIMĻALƏM

Medbur kartovka zimļalan masinaən liddişşə kartofeje-kopačə-svyrjalka şelxozmasinostroenno Rjazanskəj zavodiş. Eta masinalən kəstəm lemexsə munə vərşaqas, vundystə musə kartovka pož uvdərəttas, eta dъrgi vundystəm mu-

plassə pazətə viş kuimpiçə vilkaən, a kartovkaezsə sentə nevna veşkətlən. Əktənə kiezən.

Kartovka garjannez vyeəma izalənən toko praviñnəj dəzər dərqi; etaşaŋ masina vižətəm, gajkaez da boltbez zelət-ləm, mavtəm vylə kolə ruktyńv ıztə vñimanqno. Ne askadə zelətəm gajkaşaŋ, ʃivo mavitəg, çasttəs vermasə zugavny, ʃivo neaskadə vystəp, a etaşaŋ masinalən proizvoditel-noşts loas uməlžyək. Sijən, kyz kazalan masinalış nəpoladkaez, sijə kolə sek-zə suvtətnə da ləşətəvnp, a səvərən izavnp oʒlaŋ. Kartovka—garjan-svürlalkaə doddalənən 3 vən. Etaşaŋ kolə kernə trojnəj vaʃokkez.

Enija-zə kartovka garjannes vermənən izavnp i traktorre-zən kyz pervəj, siž i məd skoroşt vylas. No kyzı kъvaunp traktor berdə ətik kartovka garjan, to vynpən traktorıslən ne vədsən loas ispolzujtəm. Kuim vəla masina, kyk iz-işən da 10—12 kartovka əktişən ʒimlalə 1,5 gektarəz lunnas.

ZIMLALIKƏ ƏSTƏMMEZƏN PESSƏM

Kyz plugən siž i kartovkagarjanən kartovka kerəm vərən kolə leznp kərtovəj rişa kyk şledə ətik ʃivo kyk kartovka əktişezən.

Sijən, tyla məd partijańp rişaen zugdəm kartovkaş loə upazıy, nezelı pervəjas, to rişa uvtşis kartovkasə əktənp kolə torjən i rosxodujtən şojan vylə ʃivo kъskyp zavodə; kuimpəvsə rişa zigzag para vələn kъkiş rişaləmən vermə izavnp 2—2,5 ga.

Rişaləm vərən kartovka ıbsə kolə gərnə plugən ʃivo traktornəj kultivatorən, i sek-zə əktənp kolççəm kartovka-ezsə.

Medvə garjəm kartovkasə ne şurətnə ojnas ruz uvtə, ne kəptənp, kolə vəbdəs lunşa garjəm partijasə ıb vñvşis kъskyp xranitan mesta dənə, vevitənp iżasən i suvtətnə okrana. Medvə ne eıkətnə kartovkaezsə, kъskyp xra-niñisso dənə sorṭirujtəm ponda kolə niya-zə korzinaezən,

кәднаә әктисә müşis. Sortirujtəm ponda kartovkasə lezən
veşkyla ena korzinaezi, a bertiş podvodaes boştən
şəratlıs prostoj korzinaezsə ożzyk vajəm kartovka uvtiş.

Tara qetügtən kartovkasə pozə kişlən pı korzinaezsis
telegaezə livo rəvvəzlə, kədnija vevtəməş rogozaen livo
iżasən. Medvə ne zugdylın kartovkasə telegaezyn livo fu-
raezyn kəskavtən, kolə torpta varlın vədəs kərtuvvezsə
da kərtən dorəm dorrezsə.

Kolə vədəs vəregitn pı kartovkasə zerreziş da kəntə-
miş. Kızı cukərres sylən jendən ıb vylə oj kezə, niğə
kolə vevtən pı iżasən.

Zimļalikə i xraňiſſoə lezikə kolə kyz pozə jecazık
çapkaṇn pı kartovkasə zyrrezən. Siž-zə oz kov kişlən pı sijə
kadulæzən da kuddezən. Vədlaə noujytən da kişlətən
garjəm kartovkasə burzık kernə samotokən. Kyz tyaşa-
nenavud kolə uzaṇn pı kipona inventarən, to eta ponda ko-
lə kernə vilaez, kədnalən koṇeccezas leşətəməş sarikkez,
a zıg loppezə veztən pı vaz meskovinaen. Vətlətn pı kartov-
ka vylət oz tuj.

Kyz arıs əddən zera, kyz eta vəli 1933 godə, to kartovkasə garjyn pı kovşə kyməra da zeraşan lunnezə.

Seeəm sluçajjezə borozdaezsis garjəm kartovkasə çu-
kərtən ıb vylə qeyzət, qeyyən, gəgrəsa kuçaezə, vədas
6—8 centqərən, vevtən zdorovəj korən livo iżasən, kəda
vevdərət kiştən pı kyz slojən—12—15 sm. kyzə mu. Seeəm
vəsnitik vevtəsəs sajətə kartovkasə zerreziş da puzzleziş.

5—7 lun vərti kartovka pı siž koşmas, sto sijə pozə
zimļavnpı burtaezə livo jamaezə. Seeəm-zə uçətik cukərok-
kezə qedər kezə, zimļaşan kad çulavtəz, koştəm da kys
çorzəm ponda pozə cukərtən pı qeyvədsən voəm kartovka.

Tələtn pı kartovkasə pozə 25—30 santimetr kyzə slojən
sarajjezə da navessez uvtə kişləmən. Etazi koştikə sijə
kolə vevtən pı iżasən, med ez kynəm.

Ətik kadə zimļavtənənas kartovkasə kolə kyskyn pı go-
sudarstvolə.

GOSUDARSTVOLƏ KARTOVKA ŞETƏM

Kartovka şetəm jılış ovjazatelişvo tırtəm ponda SSSR Sovnarkom da VKP(b) CK 1933 godə fevral 20 lunə pet-kətisə specialnəj postanovlenno. Praviteştvolən eta postanovlennoys şetə vədəs pozannez urozaj lebtəm ponda, sijən, tıla sija pırtə kolxoznik da jedinoliççik ovjazan-nostə polnəj opredelonnost' gosudarstvo ozyń kartovka şetəm jılış. Əni vədəs nı kolasis tədə, sto postavka tırtəm vərəyən, vədəs kołççəm kartovka urozajnas tujə rosporja-zajtçypı sisz, küz eta loas vıgadnəjzık xozaistvo ponda. Enija uslovijaez dırñi kolxozniklə da jedinoliççiklə kolə kernə vədəs, medvə vəd gektaris suzətnə vıbıllzık uro-zaj i etən voşpı ıbzıtzık polza.

Suytətəm kartovka postavka normaes uçətəş. Mıj si-ja tədças, boştam naprimer Leningradskəj oblaştnı gek-tar vıliş 6—12 centçer şetəmbs, kuzi setçin sort „əpikur“ vıeəmika vədittən şetə urozajsə 10-pəv ıbzıtzık, livo Moskovskəj da Zapadnəj oblaştız ponda, kütən sərat urozajıs osnovnəj sorttezlən 14—16 tonna, a burzık god-dezə, küz suam 1934 godə, 20 tonnaəz.

Pożə vezərtnı, sto izər muez vılyın nazomtəg da mi-nəralnəj udovrennoeztəg, nəsortovəj kartovka sadittən, a „mıyən sedas“, posevvəzsə dəzirajtikə agrotehnika pravilo-ez şərti, a „kojo-kak“, i medvərən nə xranılıssəoə zımlavtən, küz suənpı, „malo—deło“, vılyı urozajjez viçisişnə oz poz.

Gozşa zımlaləm o3 voana kartovka dınpə gosudar-stvolə settən suytətşəpə to kyeəm trebovanqnoe. Oza pri-mitə sişməm, naşəs, va, rusməm, kuزانas 2 sañtimetraşa zəpəltzık kartovka. Posnitik kartovka 2-şan 3 sañtimetrəz med vəli nə unazık 10% -sa, nəburika rusməm kod—nə unazık 5% , a zelonəjsaləm kartovkaez—ləd şərti nəunazık 2% -sa.

Stolovəj, voəm, arşa garjəm kartovka dınpə niya trebovanqnoeza, kədnija viştaləməş o3 voana kartovka

ponda, sodənə to kyeəməş. Ozə primitşə kuşanas zəpət-zəkəş 4 sm-şa, kыntəm, ne vədsən yəəm, qekoda kъsa kartovkaez; zugdəməş, vundəstəməş, pъrystəməş, vartəmşən potlaşəməş da zъηqəaəş, sogalanaəş va, kəs da koçcevəj gniłən (sişməmən), fitoforaən da zeleşznəj pjatnistroştən. Setan partijaň tujəp: kartovkaez gыrişanas 4 şan 5 sañtimetrəž — ne unazık 30 procentşa lbd şərti; nevołkъtəş-żul-żezən da zəlonəjşaləməş — 2% -əž; neburika rusməməş — 5% -əž; ne unazık zъnşa kartovka vevdərəslis əykətəm parsəən da vreditellezən — 2% -əž.

Gosudarstvolə şetəm vərəp vəd kolxozlə da jedinoliç-niklə kolə ruktyńь nevərətan fondə tъrməmvi kəzəsovəj material, myla trud da oborona Sovet 1933 godşa maj 5 lunşa postanovlennoən prepupreditis sojuznəj da avtonomnəj respublikaeziş sovnarkommez, oblastnəj da krajevəj ispolkommez, sto nekəyəm trebovaṇnoe kəzəsovəj kartovka vajəm jyliş primitşəp oz pondə.

OŽVOANA KARTOVKA

Kъz nən şojan produktaez kolasıň, siž i kartovka karç-çez kolasıň sulalə pervəj mestaňn. Sijən kolə kerňi siž, medvə raboçəj da kolxozník rъzan vylis sija ez vylavlı god eəe.

No kartovka rъekyn əddən una em va i dýr ovnъ sija oz vermъ. Bur, kъzi sija oz əyk, oz sişmъ, oz roskişav I oz əstə kərsə məd godas ijuň mişecəz.

Sərətavoan sorttez vədittən vil urozaj loə toko avgust medbərja lunnezə, a kəzət gozumə — nełki şentavr pondət-çikə. Sižkə raboçəj koççə kartovkatəg kuim mişec kezə, kər i mədik karçezən ovlə zelъt, — niya esə ezə voə. Siž-zə ovlə i kolxozníkkət. Etaşan i kolə saditň seeəm kartovka, kəda voə ož.

Praviteľstvo vədpoz otsalə kolxozzezlə ožvoana kartovka vəditəmən.

Naprimer 1934 godə kartovka ponda, kədijə şetisə avgust 1 lunəz, Moskovskəj da mədik oblaşteziş snabzen-çeskəj organizacijaez təntisə unaiş donənzək, nezelj çoṛt postavkaeza kartovka ponda, eta dırnı gosudarstvolə 1 tonna şetəm tuja gizlisə 2 tonna. Donən təntisə i ni-jə partijaez ponda kədnijə şetlisə avgust medožza zəpnə.

Una rajonnezən zemelnəj organnez, şevooborottez planirujtikə, şetənə kartovka uvtə nażomən udobritəm zaqatəj par. Kartovka ʒimlaləm vərən sija zə godə ıvvəs munə əzim uvtə.

Ozvoana kartovka gəriş gorod gəgərsa rajonnezən da gəriş fabriçnəj centrrezən çulaləm godən lois səməda, sto Moskva da mədik gəriş goroddez ijuł mişəcə məd zəpnə nəvəsə şvezəj kartovka kooperacijais da gostorgovlalış tərtməmən i dontəma.

Ozvoana kartovka poluçitəm ponda kolə tədny da tərt-nə to kəcəm agrotexnika praviləez.

Kəzəs vylə kolə voşpə ozvoana sorttez: „ərikur“, „centneri“, „raṇqaja roza“, „bove“ da „mindalnəj“. Saditan material enija sortteziş kolə zapťənər eəsə arşan.

Musə kartovka uvtə kolə torjətnə medbursə da şetnə sylə vyləna udobreñpo. Kyzı udobreñpoz ez vəv gə-rəm arşan, to tulüşşa gərəm uvtə kolə pukťənər nażom 18—20 tonna gektar vylə. Ətik kadə nażomışkət kolə pukťənər 3—4 certner superfosfat, kədija ne toko levtə urozaj, no i cozsətə kartovka voəmsə.

Kartovka saditənə pozəmən ozəyk. Burzık saditnə gəriş kartovka, urozajıs loas vylənzyk. Nəvət tıyn sonxt pogoddəa çuztəm kartovka petalə 8—10 lun vərti.

Kartovka çuztəm da rusmətəm prijomməs, kədna ovja-zatəñno kerşənə ozvoana kartovka saditikə, viştaləməs vylənə (str. 49).

Ozvoana kartovka sadittən kartovkasə teçnə vologzdaas kolə nevna eəkzəyk, 35 sañtimətr ыlyna ətik kartovkaşan mədlikəz.

Озвоана kartovka въеема кола дәзиратпь,—askаде весятпь, ңевзатпь да търтлъпь (окуциважтпь) зимлянпь роза pondатсъпь ijuл pervej lunnezsaң i әктьпь kartovkasә съ voem şerti. Зимлянмъс помашшә въдсән voem kosta, kadija ovla avgust mišeçsa pervojsa zynas.

Urozaj zimлянам въетп мусә, кеда вълып вәли озвоана kartovka, oz kov koлпь pustәjәn; съ vlyis pozә вошпь mәdik urozaj sija-zә çoza voana kartovkaliş, turqepsiш livo zәr sorәn vika zelonәj kәgътm vylә.

Enә mәdik kulturaezsә kәzәт озып kolә kojaunpь 3 centner superfosfat da centner kыk şernokislәj ammoqij.

Mәd urozajыs çozavoana kartovkalen ovla оззашса uçәtзyк. Kartovkaes ovlenp ңезьк гыришшә да çeskylәs; niјe pozә koлпь mәdpriшagod kezәtulsnas saditam ponda.

Озза pescano-kartofelnai opytnej ьв vlyis boстisә se-rat urozaj 4 godserna (gektar vlyis centnerrezyn).

Pervej urozaj gozum et zynas 79

Mәdik urozaj gozum mәd zynas 40

Kartofelnaj institur ьбvez vlyis 1933 goda.

Pervej urozaj ijuл 12 lunә 70

Mәdik 50

Въd kolxozыn urozaj boстam въетп kolә kernp въd-kod kulturaezәn opyttez da suvtçyp seeemmez vylә, kadija burzьka sogmәnпь da setәnпь ьзыtзyк urozaj.

Ozvoana kartovkaliş pervej urozaj boстam въетп re-seka muezsә kolә lezпь lupin posevvez uvtә mәdi god-ша kulturaez ponda nazmitam vylә.

KARTOVKA XRANITAM

Zimлянам въетп kartovka pondә ovny, i, kъz въdес lovjays, sija pyr lolalә. Sъ lolavtәn çast kraxmalbs sotce, kadija pervo pәre saxatә, a saxar torjетce vaә da gazе—

uglekislota. Va par da uglekislota torjatçen' kartovkaşis vozduxə. Sizkə dyr viştən kartovka loə koknit-zılk. Vesən əstəməs, kədnija loən' kartovkaşs lolavtən, suşən' jestestvennəj ibylen livo **ugarən**. Pravil-nəja vizikə təvvətən ugarəs med vəli nə upazık 5—7 proc-sa.

Medvə kartovkaşs xrañitikə pırvəli zedorovəj, səronda kolə ləşətnə zedorovəj obstanovka (olan) da bereditnə zaraznəj sogatteziş. Eta ponda kartovkasə təvkezə rukty-nə kolə siş, medvə

- 1) vozduxhəs xrañılısszoas vəli pırvəli səstəm, svezəj,
- 2) medvə estən vişsisi ırkut temperatura, kədija kartovkaşan oz kor şekyla lolaləm i medvətən

3) kolə əimlavtən sişməm, sogalan kartovkaezsə çapkaçnə, tıla zarazaşs koknita vuzə zedorovəjjez vylə i vermə eýkətnə una əimlavtən kartovkasə.

Etaşan kartovkasə təv kezə əimlavtən kolə tədny to-kyeəm osnovnəj pravilaez:

nə kişnə kartovkasə vaən (ulən), nətəşən, kəntəmən da sortirujttəg;

sortirujttənəs kolə vərjyńsi sişsezsə, sogalannezsə, garjytən da kəskavtən dojdəm kartovkaezsə;

vbd sortis əddənzyk kədija ləşətəm kəzəs vylə, vərjyńsi kartovkaezsə mədik sortteziş, kədnija aslanlıs formaən da rəmən torjatçen' glavnəj sortis dəniş.

Sortirujtikas kartovkasə torjatən' kuim torjə: posnit—3 sañtimetrəz, sərət—3-şan 5 sañtimetrəz da gəris 5 sañtimetrəsha əzətəkəs.

Bvdəs dyr kezə xrañitəm ponda brakujtəm massasə kolə əimlavnə toriən da ispolzujtən medpervo xozaistvo-ıp,—prodovołstviye vylə, poda şojanə livo kəskynə matışzyk zavodə pererabotka ponda.

Kəzəs material viştən kolə objazatəlno vbd sortəsə əimlavnə torjən.

Kartovka sortirujtəm

Negyriş kolxozzezyn, kytən abu sortirovoçnaj masinaes, sortirujtən kiezən livo askerəm pəvviniən suvtətəm resotka vylən. Vevdəriş kəneçəs zəpəsvi əzvezzə teçəm eəkzəka posnit kartovkaez tarəvtçəm ponda, uvlanişas — soçzəka sərət kartovkaez ponda, a gəriş kartovkaes uvlaniş kəneçşaças uşalənən zozas. Medvə kartovkaes ez tarlaşə bokə, bokkezşaças vaçkəməs təssez.

Kartovka vəditan gəriş kolxozzezyn da sovxozzezyn dolzonəş lony masinaez mexaniqeskəj sortirovka ponda, kədnija kolasiş ənənə kadə medburən ləddişsə Gosselma-zavodiş Pollert şistema masina. 10 çasa uzalan luna 3 uzalişən sija lezə 20—25 tonna i jansətə kartovkasə gəriş, sərət da posnit vylə.

Çulaləm godə lezəm proizvodstvoe vil, bugzək, kiən bergətana Dreibber tipi-s sortirovka, kədija 9—10 uzalişən ətik çasən leşə 5 tonnaəz.

Postojannəj xranılıssoezə medperve lezənə sortovəj material i şojan kartovkaiş niyə partijaezsə, kədnija çoza loktan kadə ləşətəmaş rasxodə, i toko pomesseqnoez tərtibtən lezənə setçə zavodskaj sorteze.

Vil xranılıssoez stroitəm

Stroitnə vil xranılıssoezsə kolə siş, medvə ne ştenaez-pırg, ne əvəsəttis i ne krısaəttis xranılıssooas kəzət vozduhxəs ez pırg.

Medvə vozduhxəs vətlis svobodnəja kyz kartovka zakrommez gəgərənəs, siş i ulışan, ştenaezsə i zozəsə ketənə kəkpərvən, no vevdər zozəsə med tujis razlınpı jog vesətəm ponda. Bvd zakromsə kolə kernə 19 kv. metr əzdaə, medvə kartovkaabs setçə təris vagon. Zakrommez olasə podval pələnəsə dol kerənə paşkət koridor.

Podval pələnəsə vbd 5—6 metr kolasən kerənə venti-lacionnəj da vylaznəj trubaez.

Xraṇılıssoez da tara ləşətəm

Xraṇılıssoezsə kolə vižnə seeəm porjadokън:

1. Bədəs jogsə, koləm kartovkaezsə, ştenaezsis da potolokşis bagsə tulısnas kartovka levtəm vərən kolə çəskəlp.

2. Əvəssez, əvəppnez da trubaez kolə vižnə gozum-vyt oştən, medvъ podvalbs bədsən koşmis da təlaşis.

3. Mişec oştı vil urozaj əimlavtəz bədəs trubaez, sel-lez da bədəsən oştaez kolə tukavnъ iżasən, a kytən kovşas mavtnъ şojən, da eynətən şırən. Şırən eynəttən, kyzı zozəs ruovəj, xraṇılıssgoas duşmədlaə teçənъ kirpiç-çez; nы vylə olsalənъ kərtovəj lıssez sotçana sommezən da kiştənъ setçə şir porosok. Səvərən, kyzı şırts sommez vylə loas kişkaləm, sek-zə kolə petnъ xraṇılıssosis, torpta pədnəvnъ əvvəssezsə da mavtnъ niјə şojən.

Şırən pədtana gazıv vijə kartovka zarazasə. Sutki vərti əvvəssezsə, əvəppnezsə da trubaezsə oştənъ, podvalçoza təlalə. Eynəttəzəs sız-zə kolə suvtətənъ jassikkez da korzinaez, kədnijə səvərən zimjalənъ sarajə.

Sutkiməd vərti ştenaez, potolok da zakorommeziş perevorkaez belitənъ izvestən; vedra vəz ruktənъ 1—1,5 kg. svezegasonəj izvest.

4. Bədəs mesəkkezsə, kədnən kyskalənъ kartovkasə, mişkalən zirxt vən (vurzək pizətənъ koṭolən), a səvərən gəvjalən da lun kuim kezə əslənъ sondi vylə tələtəm-ponda. Bədəs enijə praviloezsə, dezinfekcijasə da kostəmsə, kolə kartovka vižən əddən strogəja tərtənъ, medvъ berəgitnъ sijə sogatteziş.

Kartovka lezəm da xraṇittən sijə dəzirajtəm

Kartovkasə kiştənъ suşekə nə kyzzyka 1,5 metrşa; toko bura kerəm podvallezən bur ventiliacijən da kəsa kerəm kosta sijə pozə kişnъ 2 metr suvda.

Kartovka kujlikə vozduhxı med pıṛı vəli səstəm i soňtəs 1-şan 3 gradusəz. Kızı loas 80ńtəzək, kartovka pondas çuznır, tukəd pıṛışas važnır da sişmənır, a sajkaləmşaŋ 1°-sa lazımtıtkıka vermas kəptırnır. Temperatura nəvludajtəm ponda kolə vižnır gradusqık i vədlun temperaturasə otmeçajtnır. Bura 80navtən podval ıvəssezə da otdusinaezsə oşlənır. Oz-nı-kə tuj vižnır, sek kartovkasə kəskənır zavodə.

Kəzəttəz suvtəz vədəs trubaeszə kolə oşlənır, niјə tupkavlənır toko ıvzıt morozzez kosta.

Kızı podvalın burzıka uzaləm ponda kerəməş əzəpnəz, to təv kezə niјə rədnalənır, sijən, myla şojan kartovkaez jugətinəs əzelənəjşalənır. Nı pıčkın loə jadovitəj vəssetvo — solanın. Kəzəsovəj kartovka ponda jugətəs oz vredit.

Burtaezyn xrańitəm

Kər pıṛısha xrańilişsoes oz tırmə, sek kartovkasə zim-
lańnır burtaezə da jamaezə.

Etija kartovka vižan sposobıs primeçajtçə kəz kartov-
ka ıvvez vılyıp, siž i zavoddez gəgər.

Burtaez garjəm ponda mestasə vərgjənır vılyıszəkə da
kəsəszəkə, səvərən garjənır snur şərti kotlovan, mədənəz
sunır jama pırdıpanas 0,5 m, paşanas 2 m, a kužanas
ojuvşanın lunlanı 15 metr. Musə çapkənır kotlovan ətmə-
dər bokas ne matəzək 1 metr ılyna jama dorreşanás;
səvərən sija munə burtasə vevtəm ponda. Eta kuza kot-
lovanə suvtətənır pıṛətləm ştenaeza ıtosovəj 2 truba, 3
metr suvdə kədına-pıṛ petə ul ruhs. Vevdərşanás truba-
ıs vevtəm kək skata krıbsaokən. Kəs da zdorovəj kar-
tovkasə pozə vižnır rədnaləm burtaezyn, — truba-
eztəg.

Temperatura merjajtəm ponda burtaez pıčkə kerənır
kək nevzıt truba.

Pervo kartovkasə teçən jama dorrezvi, a səvərən teçən çukərən kək skata krıva moz muşaqas ətik metr. Burta gəgərəttis garjən pərvənə və vizyvtəm ponda kanava.

Viştaləm əzda burtaə təras ənevna unazık vagonşa — 18 tonna gəgər, a tulıs kezə kraxmal ugarşan da və pakməmşən kolçcas rovno vagon (16,5 tonna). Sişkə, kəz burtaən okota təvəjətnən ne jeeazık 2 vagonşa sijə kerən kuzanas 30 metr, kiim vagon ponda — 45 metr.

Burtaə kartovka teçən kolə drug — ətik lunən.

Va da əqəs kartovka əsimləvtən burtaezsə kerən 1 metrənən paşkəltzək. Kəs kartovkaez bur pogodda kostə pozə əsimləvnən paşkəltzək burtaezə — 3 metrən. Kartovka ponda, kədija 3—4 mişec vərti munas zavodə, pozə kernən eəsə paşkəltzək — 4,5 i ənəki 6 metr paşa. Kolə viştavnən, sto ənedər viziəm ponda kartovkasə pozə əsimləvnən əzətəkə burtən, ənezelə dır viziəm ponda.

Kər burtasə tərtasə vəbdən, sijə vevtənən işasən livo torfən kuzanas 50 sañtimetr gəgər.

Işas vevdərəttəs kiştənən mi pervo ənəddən kəz slojən, a morozzez loktikə munas vevtənən siž, medvəs sylən slojsə vəli 0,5 metr gəgər. Eta kadə tukalənən trubaezsə. Dır morozzez sulavtən burtə vylas çapkənən ləm livo naçom.

Sonxt kaddezə trubaezsə oştənən. Təvnas vəd dekadaə burta əeras specialnəj trubkaez-pıyr şujsıslənən gradusnik. Kəzsi sija təyçələ sonxtən 3° gəgər, to vəbdəs çulałə normałnəja. Temperatura sodikə trubaezsə oşlənən, a lezcişikə 1° lazımtəzəkə trubaezsə tukalənən da sotənən vevtəs slojsə. Kəzsi kartovka pondas eýkən, sijə kəskənən zavodə.

Jamaezən viziķə kerənən siž: garjənən kanava rədəpanas 1 metr suvda, paşanas vəvti 2 metr, rədəsəttəs 1 metr da kuzanas 20 metr. Seeəm jamaə tərə 20 tonna gəgər. Jıvsə (versinasə) kerənən ətmədər vokas pokatən. Vevtənən, kəz i burtaezən, no seeəm rasçotən, medvə

vevtəsəs, iżas da mu vəli 1 metr kъza da jama dor-rezşaṇas vəli vevtəm 1 metr paşa.

Burtasə ostənə tulısnas morozzez çulałəm vərgəp. Pervo vevdərşis çapkənə musə da iżassə, a lı nənə vərti vədsən vürtəs. Kərtujjez vylət kartovkasə inđəm ozyń i saditń ləşətçətən sijə vərjənən sişseziş da dojməmmeziş.

XRAÑITTƏN ƏSTƏMMEZƏN PESSƏM

Xrañitikə kartovkaś medbura činə sə sogətteshań, kədnija mukəd goddezas eýkətənən urozajis ne jeeazık nojət çastışsa, a to i zynsə.

Sogəttes kolasiş xrañittənəs medbuzt vredə vajətənə to kyeeməs.

1. Fitoftora. Sijən kartovkaes pondənən sogavnən əvən və vələ. Lezəm ozyń kartovkasə sortirujtən mukəd sogalannezsə zoqnes kolasiş ne srazu torjətan; tımdanenavud sogalan priznakkes tıccışənən əsimlələm vəras nedəl 3—4 vərti. Kartovkaś vevdərşasə vevtlişə çorx rüd-pjatnaezən. 8əri vundystəm vərgən sija mestən kartovka pıekas pozə kažavnən vürejkod pjatnaez, kədnija sogət paşkavtən şo əddənzək i əddənzək əzdənən. Sıvərən kartovkaś vədsən sişmas. Etaşan fitoftoraən sogalan əvən vüliş garjəm kartovkasə oz kov sekzə əsimavnən, a setnə kuijənən sarajyn lun 20 kəlym. Sogalan kartovkaezsə kolə vərjənən, a zoqnezsə kişnə xrañılışsəzə livo burtaezə.

Fitoftoraən sogalan kartovkaez soça zaražitənən mədikkezsə, no sə tujə aşnəs koknita şetçənən mədik vakterijaezlə da gribbezilə, eta vərgən zarazaabs vuzə mədik kartovkaez vylə.

Glavnəj meraez eta sogətkət pessəmən kolə niətnənLB vələ: kəkiş kişkavnən bordosskəj zidkoştən, sogalan

БВ ВЫЛИЗ ЗИМЛАЛАМ ОЗЫН KARTOVKA KОРСА БЕКЬПЬ DA КЬС-
КЬПЬ SETИШ, РҮГТПЬ KULTURAЭ FITOFTORALА НЕШЕТЧАН SORTTEZ.

XRAНITIKЕ SOGAKTКАT PESSАMЬS LOЭ ASKADА DA ARSAН-ZЕ
SOGALAN KARTOVKAESZЕ ÇAPKALАMЬN.

2. Fuzarium, libo kес gnil (siшmam), loэ GRIBEN
ZARAZITCЕMШАN, KЕDИJA ƏDDEN OLANA; XRAНILISSOEZЬN SIJA
KOЛÇЕ ВЬDSA GOD I SIJЕ VИJПЬ ROZЕ TOKO ШИРЕН ЕBНATАMЕN
DA IzVESTEN шTENAEZ, POTOLOK, ZОZ DA JЕRTATEZ BEJiTАMЕN.

Fuzariumsаn tаdnь koknит: kartovka vevdаrьn тьccиsе
çoçkom bag, ne soça çoçkom poduska çuzема. Sogalan
kartovka vundьstаmьn — jaýs вurәj; kartovka pъekas
pantaşlеnь gъrkkez çoçkom, rozovej libo vez pusoken.

Kес xraнilissoezьn kartovkaes ovla çorыt, koлçe ژik
toko ətik kraxmalыs.

Fuzariumsaн vermas lоnь ədden ьзыт vred. Pessan
meraezен loenъ: xraнilissoez tаlаtаm (ventilacija), sogal-
lan pozzez çapkalам, xraнilissoez dezinficirujtам da kar-
tovka vizikе temperatura lazmаtаm.

3. Ulgnil (siшmam). Kartovkaez vazemес, dukaes,
nevьtес; eækzьka ovla zeraşan goddeza umela зимла-
lamšan da nepravilněja xraнitikе vиlyn temperatura dьr-
ni. Vajete ədden ьзыт vred i muked pъrišas eбkетe vьdес
urozajsа.

Pessan meraezен loenъ: sonalам, da siшmyн pondem
kartovkaez çapkalам, xraнitam ponda kес da nekьntem
kartovka lezem, xraнilissoez dezinficirujtам, шiren eбn-
tem da izvesten belitam, temperatura lazmаtаm ponda
eækzьka tаlаtаm, fitoftoraket da fuzariumkет pessem.

РъЕКӨС

Kartovkalen proisxozdeqno	3
Kartovka vaz Roşsiyañ da SSSR-én	3
Mыj şetə kartovka	5
Kartovka bıdmas jılış gizem	10
Urozajnoş lebtəm	15
Şevooborot	16
Vil şevooborot dınə vizəm	21
Muşin izaləm	23
Udobreçno	24
Nazom	26
Miñeralañej udobreçnoez	28
Zelonaj udobreçno	30
Mestnaj udobreçnoez	33
Kartovka sortez	35
Viliş sortez arkmətəm da jılıtəm	39
Soritez vezəm	40
Standartizacija da rajoñirovanno	41
Saditan material da sijə ləşətəm	45
Kartovka arkməmlis coşətəm da jarovizacija	49
Saditəm	51
Kartovka ıvvəz dəzirajtəm	55
ıvv vyeñ kartovka sogəttezkət pessəm	58
Kəzəs uçastokkez torjətəm	63
Kartovka ıvvəz obsledujtəm da arovacija	64
Kartovka zimjaləm	66
Zimjalikə əstəmməzən pessəm	69
Gosudarstvolə kartovka şetəm	71
Oz voana kartovka	72
Kartovka xrañitəm	74
Xrañittən əstəmməzən pessəm	80

Редактор *Н. А. Спорова*

Техредактор *И. И. Радосетев*

Корректор *А. Ф. Калин*

Окрит № 352

Заказ № 853

Тираж 1500

Сдано в набор 1/VIII 36 г. Подписано к печати 9/IX-36 г. Печатных
листов 5. Формат бумаги 62×94¹/₁₆. В 1 п. л. 30000 тип. зн.

НКМП—РСФСР. п. Кудымкар, тип. „Свердполиграфтреста“

Цена 60 коп.

А. А. ЗУБРИЛИН

КАРТОФЕЛЬ

Перевод С. Туркина

На коми-пермяцком языке